philatelica

80
1

philatelica

1980 / 1

TARTALOM

Fehér Endre:
Hadgyakorlatok tábori postája 1868—1921

Sipos Józsefné:
Az 1867-es provizórium

Dr. Ettre László: (USA)
A homokbálványosi portó provizórium

Idegen nyelvű tartalom

A MAGYAR BÉLYEGGYŰJTŐK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE
TUDOMÁNYOS MUNKAKÖZÖSSÉGE KÖZLÖNYE
BUDAPEST VI., VÖRÖSMARTY U. 65.
FELELŐS SZERKESZTŐ: SURÁNYI LÁSZLÓ
SZERKESZTŐK: HRABÁL LÁSZLÓ
PÁKOZDI LÁSZLÓ
VISNYOVSZKI GÁBOR
FELELŐS KIADÓ: KISS ERNŐ
X. ÉVFOLYAM

Hadgyakorlatok tábori postája
Katonai postatörténet 1868—1925

FEHÉR ENDRE

A szerző előszava

Jelenlegi ismereteim, illetve tudomásom szerint Magyarországon „Hadgyakorlatok tábori postája" tárgykörben magyar nyelven nem jelent meg könyv vagy tanulmány. Német nyelven 1964-ben jelent meg Alfred Clement neves bécsi szakíró tábori posta katalógusa, *Feld-u. Militärpost in Österreich* címen. Alfred Clement katalógusában majdnem minden katonai vonatkozású filatéliai dokumentumot felsorol vagy ismertet, amely rendelkezésére állt. Ezeket én is felhasználtam, többek között az ő véleménye szerint fából épült „Sátortáborok" ismertetését. A 254. oldalon bemutat a szerző egy ajánlási ragjegyet, de nem közli az ott használt bélyegzők rajzát, illetve formáját. Feltehetően ilyen bélyegzővel sem ő, sem ismert gyűjtőbarátai nem rendelkeztek.

Kostyán Ákos: A Magyar Bélyegek Monográfiája 1965. I. kötet 527. oldalán említést tesz a sátortáborokról, illetve azok bélyegzőiről, de nem közöl bélyegzőrajzot.

Az általam ezen tanulmányban közölt két darab bélyegzőn kívül sajnos nem ismerek több ilyen vonatkozású bélyegzést. Az egyik az én gyűjteményemben, a másik Galambos László gyűjtőbarátom gyűjteményében található. Itt mondok köszönetet neki a fotó kölcsönzéséért.

Visszatérve Alfred Clement tábori posta katalógusára, a 255—260. oldalakon igen részletesen közli évszám szerinti felsorolásban a hadgyakorlatok helyét, illetve azokat az országokat, ahol a hadgyakorlatokat tartották. Felsorolja az évenként használt hadgyakorlati tábori postabélyegzők számait is. Gyűjteményem alapján mindkét adatot kiegészítettem. A hiányzó, meg nem nevezett országok számát 5-tel, a felhasznált tábori postabélyegzők számát 13-mal gyarapítottam. Lehetőség szerint felsoroltam a helységek nevét is, ahol a hadgyakorlatokat tartották.

A történelmi adatokat rövidítve, Szurmay Sándor: *A honvédség fejlődésének története 1898.* című könyvből használtam fel. Ezen könyv ismerteti a hadgyakorlatok helyét, az országokat, és a városok vagy falvak térségét 1870-től 1897-ig. 1898-tól erre vonatkozó irodalom 1913-ig általam nem ismeretes, ezért a hadgyakorlatok helyét főleg a hadgyakorlatokról küldött üdvözlő képeslapokról tudtam megállapítani.

A folyamatosan működő kiképzőtáborok bélyegzéseit is saját gyűjteményem alapján állítottam össze, feltehető, hogy több állandó kiképzőtábor is létezett, melyről nincs tudomásom.

A magyar honvédség újjáalakulását a kiegyezés után az 1868. évi XII. törvénycikk biztosította.[1] Ennek alapján történt meg a honvéd főparancsnokság felállítása 1868. december 12-én.[2]

A honvédcsapatok kiképzésének alapját az 1869 júniusában megalakult Központi Főtanosztály dolgozta ki és hajtotta végre. A honvédséghez kinevezett gyalogos és lovastiszteket, valamint a honvéd kerületek által e célra toborzott legénységet képezték ki újoncoktatókká.

Az országot hat honvédkerületre osztották. Ezek a következők voltak: I. a pesti, II. a kolozsvári, III. a kassai, IV. a pozsonyi, V. a budai, VI. a zágrábi kerület.[3]

A hat honvédkerületben 16 gyalogdandár alakult. Egy-egy dandár kötelékébe 5—6 honvédzászlóalj tartozott.

Megalakult 10 lovasosztály is.

A zászlóaljak és lovasosztályok megalakulása után a legelső honvédújoncokat 1869. november 1-re hívták be *8-heti kiképzésre,*[4] de csakis ebben az évben, mert a rendes bevonulások október 1-re voltak elrendelve.

Az újoncsorozást akkor újoncsorványnak, vagy újoncfondának nevezték. Ha a behívott újoncok létszáma túlzottan nagy volt az őszi bevonulások alkalmával, az elmaradt újoncoknak tavasszal, május 1-re kellett bevonulni.

A honvéd legénység 8-heti kiképzés után tartós szabadságra ment, és csak a következő év őszi hadgyakorlatára kellett újra bevonulni. A tavasszal kiképzettek azonban az az évi őszi hadgyakorlatokon már részt vettek. A hadgyakorlatokon megismételték a kiképzés főbb elemeit, megtartották a menet- és harcszerű lövészgyakorlatokat. Ezután a legénységet újra szabadságolták, csak az altisztjelöltek maradtak tovább tényleges szolgálatban.

Az őszi fegyvergyakorlatok ideje általában aratás után augusztus, de főleg szeptember hónapban 2—3, nagygyakorlatok idején 4 hétig is eltartott.

A hadgyakorlatok ideje alatt az ellenhadtest fövegén — megkülönböztetésül — fehér jelvényszalagot viselt.

1874-ben a véderőtörvényben újabb módosításokat hajtottak végre. Újabb 16 gyalogdandár, 4 lovasdandár és 10 huszárezred alakult.

Így 1878-ban Bosznia-Hercegovina megszállásában már igen jelentős hadseregtestek vehettek részt.

Az 1889. évi véderőtörvény már 8 hétről 2 évre emelte a kiképzés idejét, de a besorozott újoncokat csak a következő év tavaszán, március 1-re hívták be, így a tényleges szolgálati idő 19 hónapot tett ki. Öt hónapot a költségvetés javára megtakarítottak.

1890-től azonban a 2 éves tényleges időt legtöbbször egyfolytában kellett leszolgálni a honvédségnél, a lovasságnál pedig 3 évet. Ettől csak akkor tértek el, ha a behívott újoncok száma túlzottan nagy volt és a kaszárnyákban nem tudták elhelyezni őket. A 2 éves kiképzési idő bevezetése költségvetési okokból mégis csak 1896-ban volt megvalósítható. Mivel a kiképzési idő a közös hadseregben 3 év, a magyar honvédségnél csak 2 év volt, ezért 5 fegyvergyakorlatra kellett bevonulni pótlásként. A békeállomány is kétféle volt. A közös hadseregben egy század 120 embert, a honvédségnél viszont csak 40 embert számlált. Ennek megfelelően voltak építve a kaszárnyák is, így a tartalékosokat a hadgyakorlatok idején nem tudták a kaszárnyákban elhelyezni.

[1] Szurmay Sándor: A honvédség fejlődésének története. 1898. 11. old.
[2] Id. mű 19. oldal.
[3] Id. mű 21. oldal.
[4] Id. mű 37. oldal.

Az elszállásolások nehézségei a hadgyakorlatok idején[5]

Az elszállásolás a hadgyakorlatok első éveiben nagyon kezdetleges és vegyes volt. Túlnyomórészt kibérelt helyiségekben, magán- vagy kincstári épületekben, sok helyen magánházaknál is volt elszállásolás. A szétszórtság, főleg a reggeli sorakozókon, komoly problémákat okozott, és sok helyen — ha más lehetőség nem volt — a szabad ég alatt is aludtak szalmán. A budai főparancsnokság a hideg éjszakára való tekintettel engedélyezte a tábortüzek gyújtását, a szükséges faanyagról is gondoskodva. A meghűlések ellen kora reggel, este és éjjelre elrendelték haskötők használatát. Így is sok meghűléses megbetegedés történt, mivel akkor még köpeny sem volt rendszeresítve.

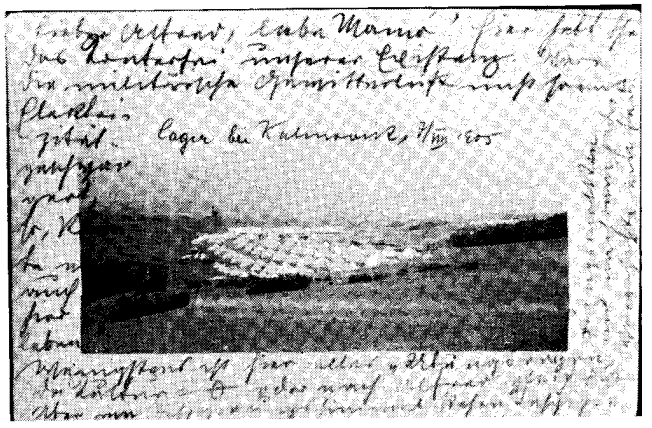
Az első évek hadgyakorlatai után, az elszállásolási nehézségek tanulságait levonva a következő évekre elrendelték éjszakai elszállásolás céljára jutából készült, több személy részére alkalmas sátrak készítését. Ezekben is szalmára vagy szénára feküdtek. *Az ilyen jutából készült sátrak tömegét nevezték el sátortáboroknak.*[6]

Ezek a sátortáborok sem bizonyultak teljesen alkalmasnak az elszállásolásra, s főleg a felállításuk, a hadgyakorlat befejezése utáni lebontásuk és szállításuk komoly megterhelést jelentett a kincstárnak. De

[5] Id. mű 41. oldal.

[6] Id. mű 80. oldal.

A 80. oldalon közölt adatokkal vitába szállok, mivel Szurmay Sándor a fabarakkokat nevezi sátortáboroknak népi megszokás szerint, és meg is jegyzi, hogy ezek a táborok nem jutából készültek. Én fényképpel bizonyítom a jutából készült sátortáborok létezését és használatát. A használt bélyegzők SÁTORTÁBOR felirata is erre utal. Ezen vita vonatkozik Alfred C. úrra is, mivel a Feldpost u. Militärpost in Österreich. 1964. tábori posta katalógus a 254. oldalán ő is cáfolja a jutából készült sátortáborok létezését. (Feltehetően ő is Szurmay S. adatait használta fel.)

1. ábra: Boszniában Kalinovik térségében 1905. VIII. 7-én tartott hadgyakorlat sátortábor-látképe

jobb híján ezeket a sátortáborokat még hosszú évtizedekig, az ezerkilencszázas években is használták hadgyakorlatok alkalmával, főleg ott, ahol nem volt más elszállásolási lehetőség.

Az évente tartott hadgyakorlatok[7]

Az első, *1870.* szeptember hónapban megtartott fegyvergyakorlaton az összes 1869 végén és 1870 tavaszán kiképzett újonc (körülbelül 60 000 fő) vett részt. Az egyedül gyakorló honvéd csapatok a zászlóaljgyakorlatokkal fejezték be a fegyvergyakorlatokat. Az ez évben Kócs, Kis-Bér, Lazi térségében a közös hadsereg részéről tartott hadtestgyakorlatokon azonban már a magyar honvédség részéről is egy három dandárból álló hadosztály (11 gyalogzászlóalj, 6 lovasszázad, 4 üteg és egy fél hadmérnöki század, utób-

[7] Id. mű 37., 76., 121. oldal.

biak a hadseregtől), továbbá egy gyalogdandár (5 zászlóalj, 2 lovasszázad, 3 hadseregbeli üteg és egy fél hadseregbeli műszaki század) vett részt.

A következő, *1871.* évi fegyvergyakorlatok alkalmával ismét négy dandár, továbbá egy hadosztály három dandárral és a hadseregtől beosztott tüzérséggel és műszaki csapatokkal Vác és annak térségében gyakorlatozott.

A magasabb kötelékekbe összevont csapatok fegyvergyakorlati ideje három hétben, a többieké két hétben lett megállapítva.

A közös hadseregbeli gyakorlatokat Vác és Pest térségében tartották.

1872 szeptemberében valamennyi honvédcsapat háromhetes fegyvergyakorlatot tartott. A közös hadgyakorlatokat Arad térségében tartották.

A fegyvergyakorlati idő *1873*-ban történt meghosszabbítása 2—3 hétről 5 hétre is a rövid szolgálati időből eredő hátrányos viszonyok javítását célozta. A kolerajárványok miatt azonban ez évben fegyvergyakorlatokat egyáltalán nem tartottak.

1874-ben használták ki először a törvényileg kimondott hosszabb fegyvergyakorlati időt. A közös hadgyakorlatok Alcsút vidékén, a Lajta melletti Bruckban, az Avas völgyben Marosvásárhely és Károlyváros térségében lettek megtartva.

1875-ben a közös fegyvergyakorlatokat Budapest, Pétervárad, Kassa, Pécs és Marosvásárhely térségében tartották.

Fabarakk-táborok

A jutából készült sátortáborok használatának csökkentésére és a fegyvergyakorlatokra bevonult tartalékos honvédek jobb elszállásolására a 70-es évek folyamán és a 80-as évek kezdetén fabarakkok építését határozták el. Ekkorra azonban a sátortábor név annyira meghonosodott a köztudatban, hogy hosszabb ideig e fabarakkokat is sátortáboroknak nevezték, még hivatalosan is ezt a szót használták.

Ilyen fabarakkokból épült sátortáborok:[8]

1874-ben Marosvásárhelyen	3000 emberre és 200 lóra
1875-ben Kassán	6000 emberre és 600 lóra
1877-ben Lugoson	3000 emberre és 300 lóra
1879-ben Pécsen	6000 emberre és 600 lóra
1884-ben Nyitrán	3000 emberre és 300 lóra
1888-ban Tápió-Sülyben	1200 emberre, ez utóbbi a
1888-ban Tápió-Sülyben	1200 emberre, ez utóbbi a

budapesti honvéd helyőrség részére.

Valamennyi sátortábor pavilonszerűen elhelyezett és aláfalazott faépületekből (fabarakkokból) állt, egy vagy két század (lovasszázad) elhelyezésére való férőhellyel.

Már a felállítási helyek megválasztásából is kitűnik az a törekvés, hogy lehetőleg minden honvédkerület egy ilyen táborral rendelkezzék, hogy a kerületbeli csapatoknak együttes elhelyezése saját területen a tanzászlóalj-kiképzés, a fegyvergyakorlatok alkalmával lehetővé váljék.

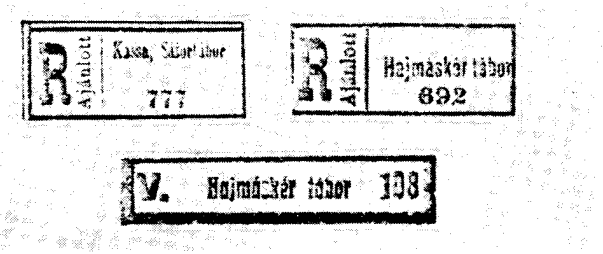
1876-ban a kassai sátortáborban és a marosvásárhelyi sátortáborban egy-egy gyalogdandár, Békés-Gyulán egy három ezredből álló lovasdandár tartotta őszi hadgyakorlatát.

Egyes túlságosan nagy anyakönyvi állománnyal bíró honvéd zászlóaljaknál az alkalmas kiképzők aránylag kevesen voltak. Erre, valamint a pótraktári szűkös ruhakészletre való tekintettel a fegyvergyakorlatokat két sorványban, tavasszal *május* és *június*, őszszel pedig *augusztus* és *szeptember* hónapokban tartották.

1877—78 és *79*-ben a fegyvergyakorlati idő kizárólag a részletes kiképzésnek volt szentelve, a zárógyakorlatokat is a kiképző táborokban tartották meg.

1880-ban a fegyvergyakorlatokat a kassai, a lugosi, a marosvásárhelyi, a pécsi sátortáborokban, valamint Cegléd térségében tartották.

[8] Id. mű 81. oldal.

2. ábra: Táborok ajánlási, illetve csomagragjegyei

1881-ben a honvédségi és közös hadseregbeli nagygyakorlatokat Miskolc térségében tartották.

1882-ben és *1883*-ban Pécs, Debrecen és Tata térségében voltak a hadgyakorlatok.

1884-ben Morvaország területén, Temesvár, Károlyváros és Pécs térségében voltak a nagygyakorlatok.

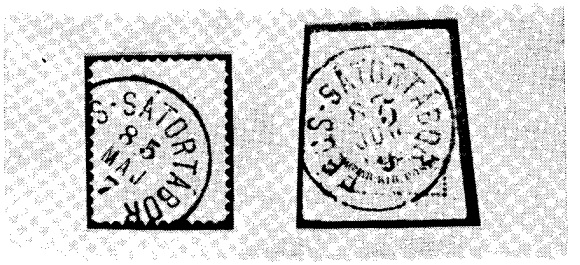
Postahivatalok a sátortáborokban[9]

1880-tól a honvéd lövészgyakorlatok idején egyes sátortáborokban postahivatal működött. A bélyegzőn szerepelt a helység neve, a keltezés és a SÁTORTÁBOR felirat. Ezek a postahivatalok ajánlott küldeményeket is továbbítottak, a küldeményt sátortábor feliratú ajánlási ragjeggyel is ellátták. (2. ábra.) A feltételezések szerint ilyen postahivatal a kassai, pécsi, lugosi, nyitrai és a marosvásárhelyi sátortáborokban működött. A küldeményeket az akkori díjszabásnak megfelelően kellett bélyeggel bérmentesíteni. Portómentesség nem volt.

1885-ben Pozsega, *1886*-ban Marosvásárhely, Torda, Budapest és Székesfehérvár térségében tartották a hadgyakorlatokat.

1887-ben Szászváros, *1888-ban* Belovár és Daruvár térségében dandár- és hadosztálygyakorlatokkal fejezték be évi működésüket a honvédcsapatok.

[9] Alfred Clement: Feld-u. Militärpost in Österreich 1964. 254. old.

2/a ábra: Pécs, sátortábor bélyegzések

1889-ben Nagy-Szeben és Medgyes, továbbá Kisbér és Pápa, végül Budapest és Gödöllő térségében megtartott zárógyakorlatokon I. Ferenc József is részt vett. Ezért nevezték ezeket a nagy hadgyakorlatokat Császár-gyakorlatoknak (Kaiser-manöver).

1890-ben a budapesti I. és a kassai III. honvéd kerületek összes csapatai Ér-Mihályfalva és Mező-Telegd térségében, a II. ker. csapatai a lugosi, a IV. ker. csapatai a nyitrai, az V. és VII. ker. csapatai a pécsi sátortáborokban tartották őszi hadgyakorlataikat.

1891-ben Pozsony, Nagyszeben, Lugos és Pécs térségében tartották az őszi hadgyakorlatokat.

1892-ben nagyobb hadgyakorlatok Nasicze térségében voltak tervbe véve, azonban kolera- és vérhasjárvány miatt elmaradtak.

1893-ban a IV., V. és VII. honvéd ker. összes csapatai a kőszegi és soproni nagy hadgyakorlatokon vettek részt. Egyes ezredeknél kolerajárvány miatt nem voltak gyakorlatok.

1894-től az őszi hadgyakorlatok két éven át a fenti évekhez hasonlóan lettek megtartva.

1896-tól a honvédségnél is a szabad menetek rendszerét fogadták el, azaz nem a régi ismerős terepeken tartották meg az évi őszi nagy hadgyakorlatokat, hanem minden évben újabb helyen, újabb országban tartottak mind nagyobb közös hadgyakorlatokat. Ezek a hadgyakorlatok a nyelvek különbözősége ellenére is

3. ábra: Magyarország területén a hadgyakorlatok idején használt tábori postabélyegzések

(magyar, horvát és német) minden súrlódás és fönnakadás nélkül fejeződtek be. Bár a parancsok nyelve német volt, azokat magyar, illetve horvát nyelven is tolmácsolták.

Postahivatalok a nagy hadgyakorlatokon[10]

Az *1893*-as évtől, illetve az az évi járványok miatt gyakorlatilag *1894*-től az Osztrák—Magyar Monarchiában az évente tartott nagy hadgyakorlatok idejére bevezették a tábori postaszolgálatot. A nagygyakorlatok idején portómentesség nem volt. A megszabott díjszabásnak megfelelően, azon ország bélyegeivel kellett a küldeményeket bérmentesíteni, amely országban a hadgyakorlatot tartották. Valójában csak a bélyegről lehet felismerni, hogy melyik országban volt a hadgyakorlat.

A nagy hadgyakorlatokon csak német szövegű bélyegzőket használtak helynév megjelölés nélkül, szá-

[10] Id. mű 255—260. old.

mozva és dátummal ellátva. A bélyegzők mérete 20 és 30 milliméter között változott. Ezekből a bélyegzésekből 6 különböző szövegű ismeretes. Ezek a következők voltak:

1. K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. .... (Tábori posta vezetőség)
2. K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. .... (Tábori posta kirendeltség)
3. K. u. K. FELDPOSTAMT No. .... (Tábori postahivatal)
4. POST-SAMMELSTELLE No. 8. (Postai gyűjtőállomás)
5. FELDPOST-SAMMELSTELLE I. II. III. (Tábori posta gyűjtőállomás)
6. K. u. K. GEBIRGPOSTAMT No. 1—14 (Hegyi postahivatal). Ez utolsót a boszniai nagy hadgyakorlatokon használták.

Az *1894*. évi közös hadgyakorlatokat Észak-Csehországban és Nyugat-Magyarországon, Sopron és Kőszeg térségében tartották. Az eddig ismert, illetve használt bélyegzések számai:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 1., 5.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 5., 10., 32.

Az *1895*. évi közös hadgyakorlatokat Felső-Ausztria, Csehország és Magyarország területén tartották.

Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 8., 14.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 3., 5., 13., 17., 45.
POST-SAMMELSTELLE No. 8.

Az *1896*. évi közös hadgyakorlatokat csak Magyarország területén tartották, feltehetően a millenniumi évre való tekintettel. Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 11., 13.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 6., 24., 42.

Az *1897*. évi közös hadgyakorlatokat Morvaországban és Magyarország területén Tata-Tóváros, Buda és

4. ábra: Ausztria területén (1899. IX. 13.) tartott hadgyakorlat idején használt tábori postabélyegzés osztrák bélyegen

Vác térségében tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 5.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 25., 40.

Az *1898.* évi közös hadgyakorlatokat Észak-Magyarország területén, Zips és Buziás térségében tartották.

Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 6., 12.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 28., 34., 41., 47., 96.

Az *1899.* évi közös hadgyakorlatokat Csehország területén Leipa térségében, Ausztria területén Reichstadt térségében, és Felső-Magyarország területén tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 9.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 3., 8., 10., 13., 14., 15., 26., 27., 40.

Az 1900. évi közös hadgyakorlatokat Galícia területén Jaslo és Przemysl térségében és Magyarország területén tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 10., 59.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 5., 14., 15., 16., 24., 27., 40., 42., 53., 59.

Az *1901.* évi közös hadgyakorlatokat Magyarország területén Pécs, Miholjácz, Tevel és Mekényes térségében tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 5., 13.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 23., 31., 32., 36., 43.

Az *1902.* évi közös hadgyakorlatokat Szlovákia, illetve Felső-Magyarország területén tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 2., 5.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 13., 37., 41., 48.

Az *1903.* évi közös hadgyakorlatokat Magyarország területén, Vinga térségében tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 23., 32., 47.
POST-SAMMELSTELLE No. 8.

Magyarország területén (1903. IX. 2.) tartott hadgyakorlat idején használt tábori postabélyegzés, magyar bélyegen.

Az *1904*-es évben tartott hadgyakorlatról nem tudunk.

Az *1905.* évi közös hadgyakorlatokat Bosznia-Hercegovina területén Kalinovik—Sarajevo térségében (ezt igazolja a közölt sátortábor-fénykép is) és Magyarország területén Berethalom térségében tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 9.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 4., 10., 13., 19., 35., 45., 62.

Az *1906.* évi közös hadgyakorlatokat Ausztria területén tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 1., 2.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 4., 13., 35., 45.

15. 17. 24. 27. 32. 37. 40. 40.

5. ábra: Magyarország területén a hadgyakorlatok idején használt tábori postabélyegzések magyar bélyegeken

Az *1907.* évi közös hadgyakorlatokat is Ausztriában, Karinthia térségében tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 3., 14.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 62.

Az *1908.* évi közös hadgyakorlatokat Magyarország területén, Lacháza, Veszprém és Sümeg térségében tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

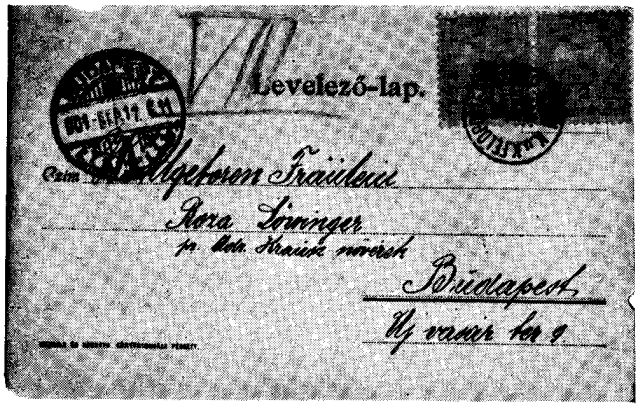
K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 5., 13.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 36., 40.

Az *1909.* évi közös hadgyakorlatokat Morvaország területén tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

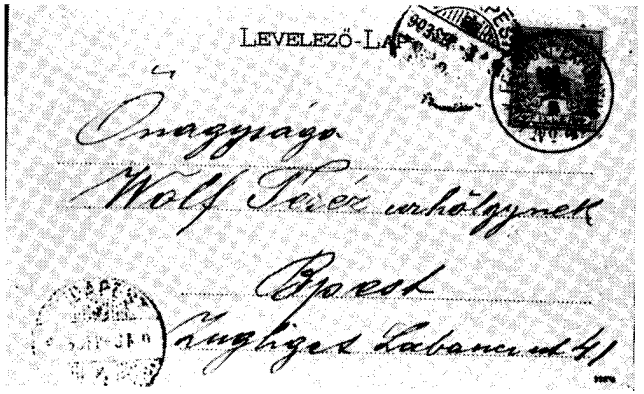
K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 9., 10., 13., 36.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 4., 10., 13., 36.
FELDPOSTSAMMELSTELLE II. III.

Az *1910-es* évben hadgyakorlat tartása nem ismeretes.

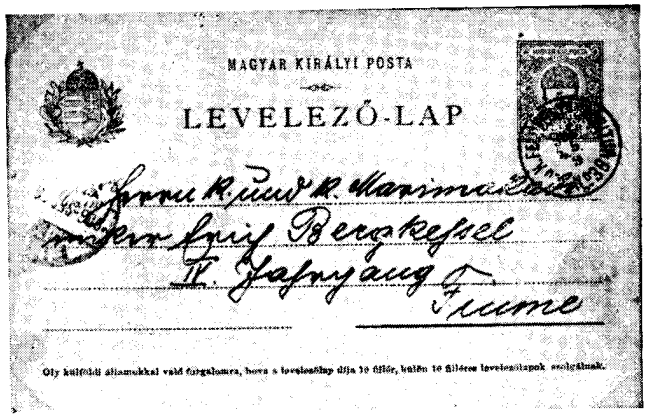
Az *1911.* évi közös hadgyakorlatokat Galíciában, valamint Felső-Magyarország területén, Sztropkó-Fel-

6. ábra: Magyarország területén (1901. IX. 1.) tartott hadgyakorlat idején használt tábori postabélyegzés

7. ábra: Magyarország területén (1903. IX. 2.) tartott hadgyakorlat idején használt tábori postabélyegzés

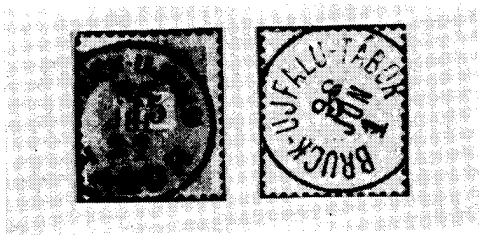
8. ábra: Magyarország területén (1908. IX. 15.) tartott hadgyakorlat idején használt tábori postabélyegzés

sővízköz térségében tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

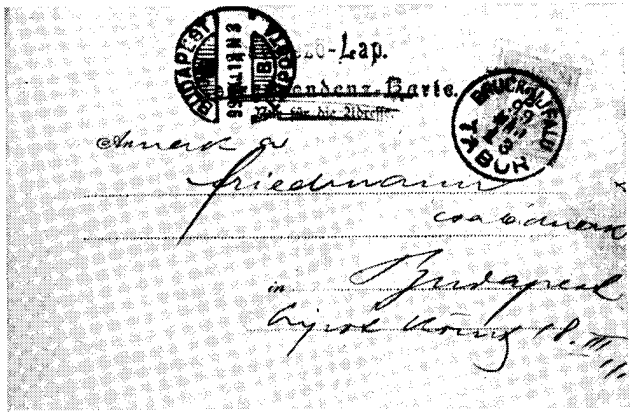
K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 4., 11.
K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 2., 6., 24., 27., 30., 31., 46., 63.

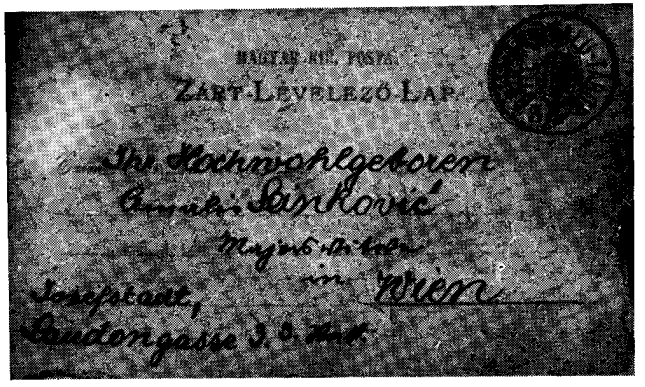
Az *1912.* évi közös hadgyakorlatokat Dél-Magyarország területén tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTLEITUNG No. 2., 4.

9. ábra: Bruck-Újfalu — Tábor két különböző típusú bélyegzése

10. ábra: Bruck-Újfalu — Tábor

K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 16., 17., 28., 67., 72., 73.

Az *1913.* évi közös hadgyakorlatokat Csehország területén, Tábor térségében tartották. Az eddig ismert bélyegzések:

K. u. K. FELDPOSTEXPOSITUR No. 5., 8., 11., 14., 15., 16.
FELDPOSTSAMMELSTELLE I.

A fenti közös hadgyakorlatokon 1893—1913. között használt tábori postabélyegzők eltérései:

A FELDPOST-EXPOSITUR szavak között megszakító jel van.

A FELDPOSTEXPOSITUR szavak egybe vannak írva, a megszakító jel középről hiányzik.

Az évszám felül, a nap alul van jelezve.

Az évszám alul, a nap felül van jelezve.

A nap és a hónap helye is változik, egyik vagy a másik alul, középen vagy felül található, vagy megfordítva van elhelyezve.

Kétkörös vonalkás bélyegzőket is használtak német szöveg és dátum elrendezéssel, de magyaros keltezés elrendezés is ismeretes.

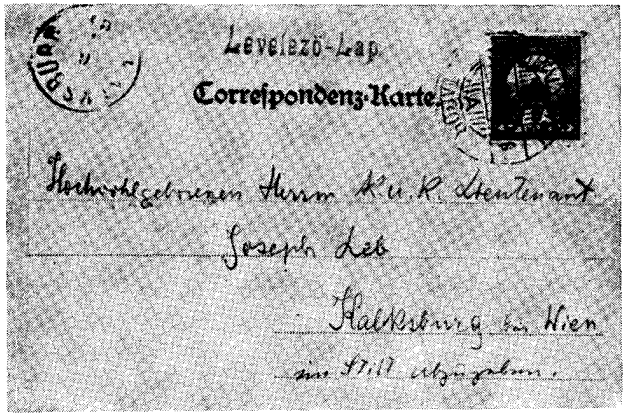
A kiképző táborok postahivatalai

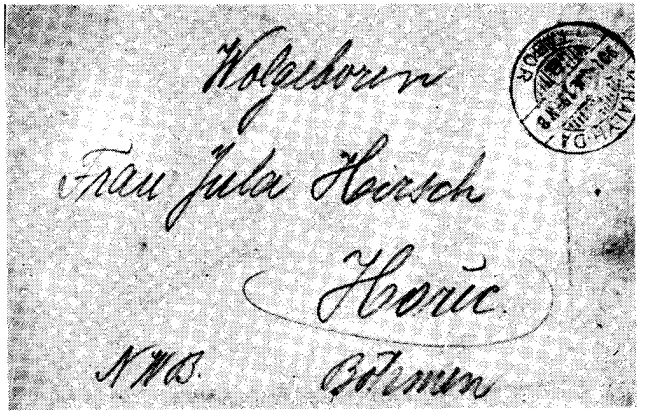
Magyarország területén az állandó gyakorlóterek nagy befogadóképességű kiképző táboraiban, illetve lőiskoláiban állandó katonai postahivatalok működtek. Ezek bélyegzésein a „TÁBOR" szó volt olvasható, helynévvel és dátummal ellátva.

Az ilyen táborok közül a következők ismeretesek:

Bruck-Újfalu — Tábor	Gyalogsági lövész iskola.
Királyhida — Tábor	Gyalogsági lövész iskola.
Hajmáskér — Tábor	Könnyűtüzérségi lövőiskola.
Örkény — Tábor	Nehéztüzérségi lövőiskola.
Piliscsaba — Tábor	Gyalogsági kiképző iskola.
Kenyérmező — Tábor	Gyalogsági kiképző iskola.
Esztergom — Tábor	Tüzérségi kiképző iskola.

Ezek a táborok, Bruck-Újfalu és később Királyhida kivételével (melyek még fából épültek) már kaszárnya jellegű téglaépületek voltak. Ezek az elszállásolás kényelmének szempontjából sokkal kedvezőbbek.

11. ábra: Királyhida — Tábor

Bruck-Újfalu — Tábor: Egykörös bélyegzők. Két típus ismeretes, méretük 24, ill. 25 milliméter.

Királyhida — Tábor: Kétkörös vonalkázott koronás bélyegzők. Három típus ismeretes. Egy ellenőrzőbetű nélküli, és 1—1 „A" és „B" ellenőrző betűvel. Méretük: 29 milliméter.

Hajmáskér — Tábor: Kétkörös vonalkázott koronás és korona nélküli bélyegzők. Öt darab ismeretes. Egy ellenőrzőbetű nélküli, 1—1 „A" és „B" és két eltérő „C" ellenőrzőbetűvel. Méretük 28, illetve 29 milliméter.

Örkény — Tábor: Kétkörös vonalkázott koronás bélyegző. Mérete 31 milliméter.

Piliscsaba — Tábor: Egykörös bélyegző. Mérete 24 milliméter.

Kenyérmező — Tábor: Kétkörös koronás bélyegző. Mérete 31 milliméter.

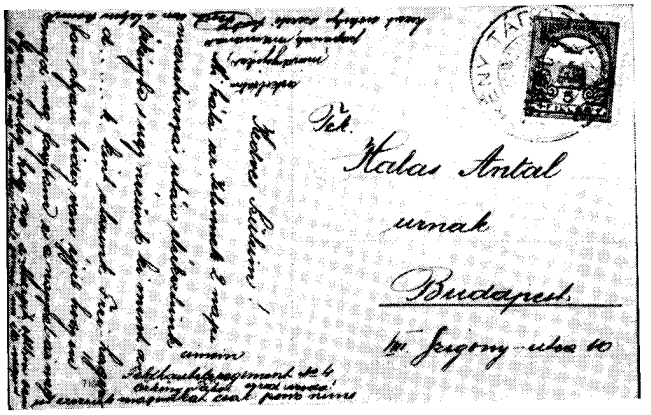
Esztergom — Tábor: Bélyegzője általam ismeretlen.

A legkorábbi, általam ismert „TÁBOR" bélyegzés Bruck-Újfalu, 1895. július 27. Létezhet korábbi dátummal is, ezekről hivatalos adatok katonai voltuk miatt nincsenek.

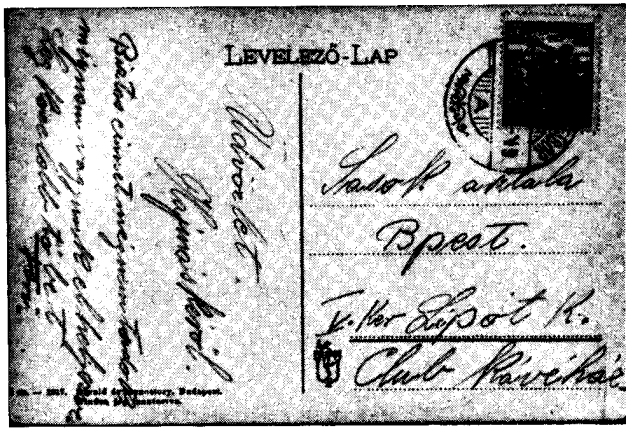
A fenti táborok a két első tábor kivételével, az első világháború végéig működtek, a többi az első háború után, a második világháború alatt, sőt azután is.

Hajmáskér — Tábor általam ismert utolsó bélyegzése 1925. aug. 21.

Használták még a „TÁBOR" szót jelölésképpen a hadifogoly-táborok bélyegzőin is, de ez már egy másik, külön tanulmány tárgyát képezi.

12. ábra: Örkény — Tábor

13. ábra: Hajmáskér — Tábor

KLASSZIKUS
ÉS MODERN
BÉLYEGGYŰJTEMÉNYEKET,
RÉGI LEVELEKET, JOBB DARABOKAT

állandóan vásárolok

SZEKERES BENEDEK JÓZSEF
bélyegszaküzlet

1137 BUDAPEST XIII., Katona József u. 2/e.
Telefon: 129-350

FELHÍVJUK

olvasóink figyelmét, hogy kiadványunk alábbi számai még megvásárolhatók:

Philatelica 71/2	**ára 10,— Ft**
Philatelica 72/1	**ára 10,— Ft**
Philatelica 72/2	**ára 10,— Ft**
Philatelica 73/2	**ára 10,— Ft**
Philatelica 74/2	**ára 9,50 Ft**
Philatelica 75/1	**ára 15,— Ft**
Philatelica 76/1	**ára 18,— Ft**
Philatelica 77/1	**ára 18,— Ft**
Philatelica 77/2	**ára 18,— Ft**
Philatelica 78/1	**ára 18,— Ft**
Philatelica 79/1	**ára 24,— Ft**
Philatelica 79/2	**ára 24,— Ft**

A füzeteket a budapestiek a székházban, munkaidő alatt a nyomtatványraktárban, munkaidő után a könyvtárban szerezhetik be.

KÉSZPÉNZÉRT
VÁSÁROLOK

LUXUS MINŐSÉGŰ
KLASSZIKUS BÉLYEGEKET
minden változatban, a világ bármely országából!

LEVELEK, LEVÉLDARABOK
különösen érdekelnek.

„KALOCSA" teljes bélyegzésért
50% felárat fizetek!

LACZA LÁSZLÓ bélyegkereskedő
1056 BUDAPEST, VÁCI UTCA 63.

Az 1867-es provizórium

Az 1867—1918 közötti magyar gyűjtemények felépítése

SIPOS JÓZSEFNÉ

1867 május elsejével az osztrák és magyar postaigazgatás különvált. Ettől az időponttól a magyarországi és erdélyi[1], 1868. április 1-től a horvát és szlavonországi polgári részek, majd 1871. január 1-től a határőrvidéki postaigazgatás is a magyar postaigazgatás hatáskörébe kerültek.

A két postaigazgatás a Vám és kereskedelmi szerződésen alapuló Ideiglenes, majd Végleges Postaegyezményt kötött, amely a továbbiakban a két postaigazgatás működésének alapja volt.

A függetlenné vált magyar postaigazgatás irányítása és vezetése a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium (a továbbiakban Kereskedelmi Minisztérium) hatáskörébe került.

A bélyeg kiadási körülményeivel korábban, a Filatéliai Szemle 1978 áprilisi számában foglalkoztam, ezért itt röviden csak azokra a részletekre térek ki, amelyek a jelölt témával kapcsolatosak.

Az új bélyegek elkészítését 1867. május 1-re, vagy június 1-re tűzték ki. A határidő rövid volt, ez alatt kellett a tervezeteket, kliséket és próbanyomatokat, majd jóváhagyás után a szükséges bélyegmennyiséget előállítani.

1867. április 18-án Magyarországra küldték a tervezeteket a magyar Kereskedelmi Minisztérium „a bélyegek és borítékok elkészítéséhez beleegyezőleg és lehetőleg véghatározatot magábanfoglaló gyors közléssel" (P. Nr 7037/808 számú ügyirat) való választ kérve (lásd a Magyar Bélyegek Monográfiája III. k. 31. o.).

A magyar Kereskedelmi Minisztérium 1078 számon kisebb módosítási javaslataival megküldte gyors válaszát.

A bécsi Kereskedelmi és Népgazdászati Minisztérium a magyar módosítási javaslat figyelembevételével utasítást adott a bélyegek próbanyomatainak elkészítésére, majd ezek bemutatása után a bélyegek gyártásának megkezdésére.

A magyar Kereskedelmi Minisztérium 1867. május 18-án kapott értesítést, hogy a bélyegek elkészítését június 1-re vállalja a cs. udvari nyomda.

1867. május 20-án a Kereskedelmi Minisztérium 1837/273 számon az alábbiakról értesítette a Kereskedelmi és Népgazdászati Minisztériumot:

[1] 1867 május elsejével a magyar postaigazgatás hatáskörébe kerültek a nagyszebeni postaigazgatás alá rendelt havasalföldi Bukarestben, Giurgevoban, Ploestiban, Ibrailában és a moldvai Foksaniban és Galacban működő postaügynökségek is 1869-ig.

Hirdetmény.

Folyó évi junius 1-sejétől a levelek és keresztkötésü levél-posta küldemények ugy, mint az előfizetés utján megrendelt, a szerkesztőségek által feladatandó hirlapok szétküldésére, uj levél- és hirlapjegyek és jegygyel ellátott levélborítékok fognak használatba hozatni.

E részben a földmivelés, ipar- és kereskedelem ügyi magyar királyi ministerium a következőket hozza köztudomásra:

1. Az uj levél- és hirlapjegyek, valamint a jegyekkel ellátott levélboritékok, Ő Felsége arcképét viselik.

2. A levél- és hirlapjegyek, valamint a boritékjegyek szine ugyanaz, mint a jelenleg forgalomban lévőké.

3. A jelenleg használatban lévő levél- és hirlapjegyek ugy, mint a jegyes borítékok még junius 15-ig érvényben maradnak. Junius 16-tól kezdve pedig a régibb jegyekkel ellátott levelek és keresztkötésü küldemények, valamint azon levelek, melyek a régi jegygyel ellátott borítékokban adatnak fel, mint nem bérmentesitettek fognak kezeltetni.

4. A használaton kivül helyezendő levél- s hirlapjegyek és levélboritékok junius hó 15 kéig a postahivataloknál uj jegyek és uj borítékokkal kicserélhetők; ezen határidőn tul kicserélésnek nem lesz helye.

5. A levél- és hirlapjegyek, valamint a jegyes borítékokra nézve fennálló szabályok, a mennyiben ezen intézkedés által nem módosittatnak, továbbra is érvényben maradnak.

Pesten, 1867. évi május hó 28.

A földmivelés-, ipar- és kereskedelmi m. k. ministeriumtól.

---

1. ábra: Az 1867-es bélyegek kibocsátásáról szóló ötpontos rendelet

„..hogy a közönségnek az általa június 1-e előtt vásárolt, és még kezei között levő, régi formájú bélyegek és borítékok felhasználására 15 napi határidőt állapítottam meg f. évi június 15-ig, mely nap után az eddigi levélbélyegek, levélborítékok és újságbélyegek honi viszonylatban teljesen használaton kívül lesznek elhelyezve és az ilyenekkel ellátott küldeményeket mint bérmentetleneket fogják kezelni."

A június 1-i szállítási határidő ismeretében a Kereskedelmi Minisztérium ötpontos rendeletet állított össze, amelyet a Budapesti Közlönyben május 28-i dátummal tett közzé:

E rendelet 1. pontja azonban tévesen a hírlapjegyek képének is „Ő Felsége" arcképét jelöli a Merkur-fej helyett.

1867. május 25-én, az ötpontos rendelet összeállításával egyidejűleg az alábbi levél ment a postaigazgatóságokhoz:

„Hivatkozva az új levél és hírlapjegyek kiadására vonatkozó, egyidejűleg a hírlapok útján közzétett hirdetményre, arról értesítem kir. postaigazgatóságot, hogy a jelenleg használatban levő levél- és hírlapjegyek, úgy mint a jegyes borítékok még június 15-ig érvényben maradnak. Június 16-tól kezdve pedig a régebbi jegyekkel ellátott levelezések és keresztkötésű küldemények, valamint azon levelek, melyek a régi jeggyel ellátott borítékokban adatnak fel, mint nem bérmentesítettek fognak kezeltetni.

A használaton kívül helyezendő levél- és hírlapjegyek és levélborítékok június 15-ig a postahivataloknál új jegyekkel és új borítékokkal cserélhetők, ezen határidőn túl kicserélés nem engedhető meg.

Eszerint a kir. postaigazgatóság a további intézkedést tegye meg, és a postahivatalokat utasítsa, hogy a kicserélt jegyeket és borítékokat május hó végével el nem kelt jegyekkel és borítékokkal együtt a postaigazgatósági pénztárba szállítsák be.

Pesten, 1867. május 26-án

Gorove s. k."

A Kereskedelmi és Népgazdászati Minisztérium a Kereskedelmi Minisztériumtól kapott értesítés alapján 1867. május 26-án a Wiener Zeitung 126-os számában közzétett értesítésében közölte, hogy Magyarországon a régi bélyegek június 15-ig még felhasználhatók. E közlemény és fordítása 1867. június 1-én a „RENDELVÉNYEK a magyar postahivatalok számára" c. rendelettárban jelent meg.

1867. május 1-től június 15-ig biztosítani kellett a postaforgalom zavartalan lebonyolítását, ezt szolgálták a már ismertetett rendeletek is. Ideiglenesen engedélyezték a régi, 1864-ben kiadott sasos bélyegek további használatát, valamint azoknak a postahivatalokban történő kicserélését. Ausztriában ezek a bélyegek a készletek kimerüléséig voltak használatban.

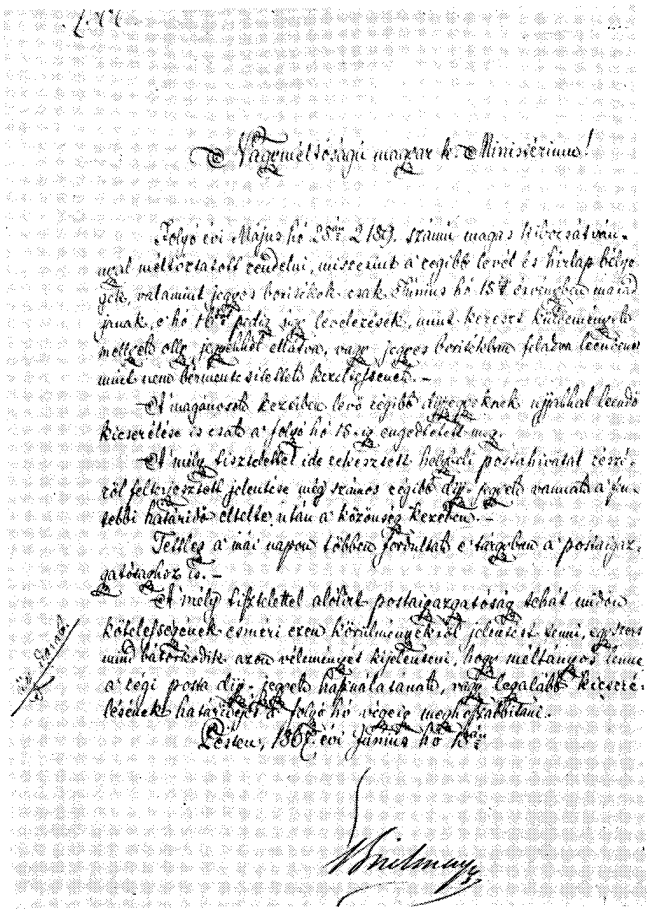
A Kereskedelmi Minisztérium által engedélyezett hathetes — május 1. és június 15. közötti — időszak alatt felhasznált bélyegek, bélyeges borítékok és hírlapjegyek az önálló Magyar Postaigazgatás p r o v i z ó r i u m a i, és így ezeket a magyar gyűjtemény „Önálló Magyar Postaigazgatás" című fejezete első részeként kell feldolgozni.

Ez a provizorikus időszak, ha figyelembe vesszük, hogy az új bélyegek csak június 1-től álltak rendelkezésre, a bélyegek cseréje tekintetében két hétre csökkent, ami nagyon rövidnek bizonyult.

Erről tanúskodik a pesti postaigazgatóság 7306 számú, 1867 június 18-án kelt levele. (2. ábra.)

Az ismertetett levél alapján a minisztérium újabb intézkedést tett, a régi bélyegek kicserélésére vonatkozó határidőt július 15-ére módosította. A hathetes „provizorikus" felhasználási időszak azonban változatlan maradt.

A provizorikus időszakból származó bérmentesítések egy részénél azok 1867-es volta tényszerűen megállapítható, más részüknél — noha esetleg valóban 1867. május 1. és június 15. közti időszakból származnak — ennek nincs egyértelmű bizonyítéka. Ha a levélben szerepel az évszám, vagy a bélyegző évszámot

2. ábra: A 7306/1867. számú pesti postaigazgatósági levél. (Az Országos Levéltár anyaga)

RENDELVÉNYEK

a

magyar posta-hivatalok számára.

Szerkesztve a kereskedelmi ministeriumban.

6. SZ. **Hétfő, julius 1-jén 1867.**

Hirdetmény a régi levélbélyegek kicserélésére való határidő meghosszabbitása iránt.

1867. 2992/735.

A földmivelés, ipar és kereskedelemügyi magyar kir. ministerium részéről közhirré tétetik, hogy a folyó évi május hó 30-án (lásd rendelvénylap 3-ik számát) kelt hirdetményben a régi levél és hirlap-jegyek, valamint a jegyes levélboritékok kicserélésére f. é. Junius hó 15. kitüzött határidő julius hó 15-ig meghosszabbittatik; de bérmentesitésre a régi jegyek és jegyes boritékok többé nem használhatók s az ilyenekkel ellátott küldemények mint nem bérmentesitettek fognak kezeltetni.

Pest 1867. junius 21-én.

Kundmachung der Terminsverlängerung des Umtausches der alten Briefmarken.

2992/735. 1867.

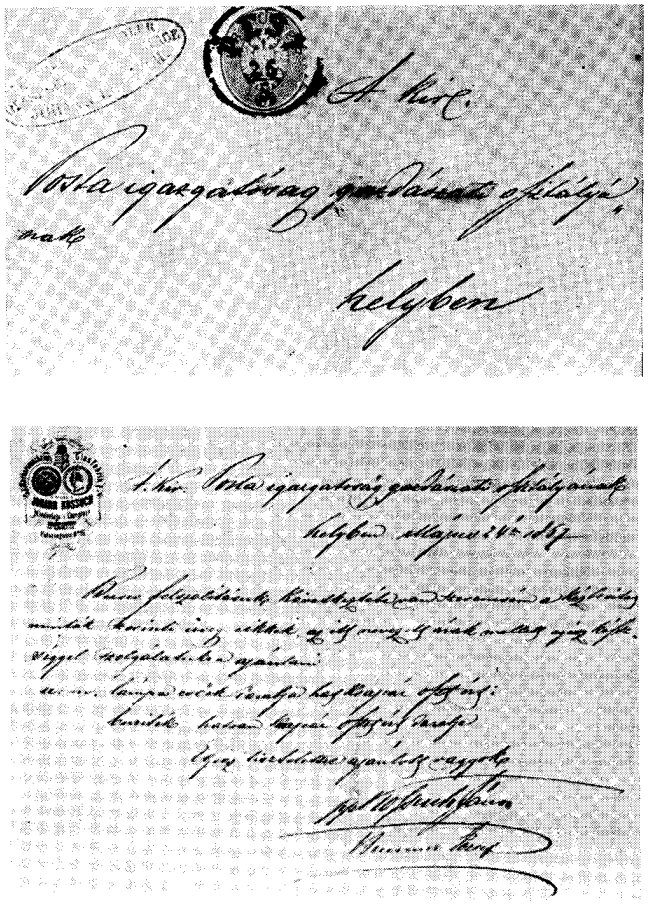
Der in der hierortigen Kundmachung vom 30. Mai l. J. (Verordnungsblatt Nr. 3) für den Umtausch der älteren Brief- und Zeitungsmarken, dann der gestempelten Couverts auf den 15. Juni l. J. festgesetzte Termin wird bis zum 15. Juli 1867 mit dem Bemerken verlängert, daß die älteren Marken und Couverts zur Frankirung nicht verwendet werden können und daß die mit solchen versehenen Sendungen wie unfrankirt behandelt werden.

Pest am 21. Juni 1867.

3. ábra: A RENDELVÉNYEK a magyar postahivatalok számára 1867. július 1-i számában megjelent, a bélyegek kicserélésének meghosszabbítására vonatkozó rendelet

is tartalmaz, a besorolás egyértelmű. Évszámos bélyegzőt ebben az időben még csak Pozsony és Nagyvárad használt. Érdekes esetnek számítanak azok a bélyegzések 1864-es bélyegeken, amelyekről nyilvánvaló, hogy csak 1867-ből származhatnak, mivel a postahivatal 1866. június 15. után került megnyitásra.

A feldolgozás megkönnyítésére összeállítottam azoknak a postahivataloknak a névsorát, amelyek ismeretében levéldarabokról is meghatározható, hogy a

4., 4/a ábra: 1867. május 26-án feladott 1864-es bélyeggel bérmentesített „provizórium" levél

Helynév:	Bélyegző típusa:	A hivatal felállításának ideje
Ajnácskő	F 1	1867. május 1.
Alcsút	F 1	1866. szept. 6.
Árva Várallya	F 1	1866. október 6.
Báránd	F 1	1867. január 1.
Bánfalva	F 1	1866. július 16.
Bihar-Félegyháza	F 14	1866. augusztus 1.
Csebinye	F 1	1866. október 1.
Csertesz	F —	1866. október 1.
Csetnek	F 1	1866. szept. 6.
Doboz	F 1	1866. október 1.
Dobra Zemplén	F 14	1866. augusztus 1.
Egyek	F 1	1866. szept. 6.
Gelse	F 1	1866. július 16.
Gurahoncz über von Jószáshely	F 1	1866. december 21.
Kapolnok-Monostor	F 14	1867. március 16.
Kekkő	F 1	1866. november 1.
Kis Almás		1866. december 1.
Kis Falud	F 1	1866. december 1.
Kölcse	F 1	1867. január 1.
Magyar-Gencs	F 1	1866. november 21.
Mezőhegyes	F 1	1866. szept. 16.
Mihály	F 1	1866. december 16.
Nadrág	F 1	1867. március 1.
Nagybocskó	F 1	1867. június 1.
Nagy Lónya	F 14	1867. március 1.
Nagyvárad	F 132	
Ottomány	F 1	1866. október 16.
Ökörítő	F 1	1866. szept. 6.
Panczel-Cseh	F 1	1866. október 20.
Pencz	F 132	1867. május 11.
Prusskau	F 1	1867. május 1.
Pozsony	F 132	
Román-Bogchan	F 14	1867. június 1.
Ruszt		1867. január 1.
Sülelmed	F 1	1867. május 1.
Szalács	F 1	1866. október 16.
Szilágy Sz. Király	F 1	1867. május 1.
Szőreg	F 14	1867. május 1.
Szt. Jobb	F 1	1867. június 1.
Talpas	F 1	1866. november 15.
Tarczal	F 1	1867. április 1.
Tarpa	F 1	1867. március 16.
Új Kécske	F 1	1866. szept. 16.
Vendégi	F 1	1866. augusztus 1.
Veresmart	F 1	1866. december 1.
Verespatak	F 1	1866. július 1.
Zala Szt. Mihály	F 14	1866. november 16.
Zemplén-Dobra	F 14	1866. augusztus 1.

bérmentesítés mikor jött létre, így az is, hogy a bélyegen szereplő bélyegzésdátumok — május 1. és június 15. között — egyértelműen 1867-esek.

A névsorban azok a postahivatalok szerepelnek, amelyeket 1866. június 16-a után létesítettek, így bélyegzésük a fent említett dátummal 1864-es bélyegen csak 1867-ből származhat. Figyelembe vettem még az említett Nagyvárad és Pozsony évszámos bélyegzőket.

A provizórium ritkaságai közé tartoznak a kéthetes időszak alatt létrejött 1864/1867-es vegyes bérmentesítések is.

Horvát-Szlavónia és a Határőrvidék

Az önálló magyar postaigazgatás másik, kevésbé ismert területe Horvát-Szlavónia[2], amelynek postaigazgatása 1868. április 1-én került magyar hatáskörbe. Az erre vonatkozó rendelet 1868. március 31-én jelent meg a RENDELVÉNYEK a magyar posta-hivatalok számára c. hivatalos lapban.

Egyidejűleg megjelent azoknak a postahivataloknak a névsora is, amelyek a magyar postaigazgatáshoz kerültek át. Ez a névsor is segítheti a gyűjtőket a feldolgozásban.

A fenti hivatalokban feladott levelek 1868. április 1-től magyar bérmentesítésnek számítanak.

[2] Horvát-Szlavónia, más néven akkori szóhasználattal Horvát- és Tótország.

RENDELVÉNYEK

A

MAGYAR POSTA-HIVATALOK SZÁMÁRA.

Közrebocsátja a kereskedelmi ministerium.

9. sz. Pest, martius 31-én 1868.

Tartalom.

A postaügy vezetésének Horvát- és Tótország polgári kormányzat alá tartozó részeiben a magyar kir. kereskedelmi ministeriumra s a határőrvidéken a cs. kir. hadügyministeriumra való átruházása. — Utánvételek és postai utalványok kezelése. — Pályázatok.

Inhalt.

Uebertragung der Verwaltung des Postwesens in Civil-Kroatien und Slavonien an das kön. ung. Handels-ministerium und des Postwesens in der Militärgrenze an das k. k. Kriegsministerium. — Verordnung Gebahrung mit Nachnahmen und Postanweisungen. — Concurse.

A postaügy vezetésének Horvát- és Tótország polgári kormányzat alá tartozó részeiben a m. kir. kereskedelmi ministeriumra, s a határőrvidéken a cs. kir. hadügyministeriumra való átruházása.

Folyó 1868-ik aprjl 1-től kezdve a postaügy vezetését és főigazgatását Horvát- és Tótországnak a polgári kormányzat alá tartozó részeiben a m. kir. kereskedelmi ministerium, a határőrvidéken pedig a cs. kir. hadügyi ministerium veszi át.

Ezen időponttól kezdve a zágrábi cs. k. postaigazgatóság, a kerületéhez tartozó postahivatalok s postaintézetek a cs. kir. kereskedelmi ministerium határköréből kiválnak.

Horvát- és Tótország polgári kormányzatu részeiben rendszeresitett s az A) alatti jegyzékben elősorolt hivatalok a zágrábi postaigazgatóság közvetlen igazgatása alatt maradván, az ahhoz tartozó tisztviselőkkel s hivatalbeliekkel együtt a m. kir. kereskedelmi ministerium vezetése alá helyeztetnek.

Ellenben a horvát- és tótországi, valamint a szerbbáti határőrviddékekben létező s a B) alatti jegyzékben előszámlált postahivatalok, az ottani tiszti és szolgaszemélyzettel együtt, ugyancsak f. é. april 1-től kezdve a Zimonyban felállitott postafelügyelőséghez csatoltatnak, mely a közvetlen igazgatást a cs. kir. postaigazgatóságok részére megszabott határkör korlátain belül átveszi s a cs. kir. hadügyi ministerium vezetése alá helyeztetik.

Mindazon számadásokat, melyek a fenálló határozványok értelmében több mint egy havi időszakról vezettetnek, Horvát- és Tótország polgári kormányzatu részeiben létező postahivatalok által folyó martiushó végával befejeztetvén, a zágrábi m. k. postaigazgatóságnak felterjesztessenek.

A kir. postaigazgatóságok a határőrvidékeket illető s hatáskörökbe tartozó ügyekben szemtől a szemonyi cs. kir. postafelügyelőséggel lépnek közvetlen érintkezésbe.

Pest, 1868. martius 30-án.

Uebertragung der Verwaltung des Postwesens in Civil-Kroatien und Slavonien an das königl. ung. Handels-Ministerium und des Postwesens in der Militärgrenze an das k. k. Kriegsministerium.

Vom 1ten April 1868 wird die oberste Leitung und Verwaltung des Postwesens in Civil-Kroatien und Slavonien von dem königl. ung. Handelsministerium, jene des Postwesens in der Militärgrenze von dem k. k. Kriegsministerium übernommen.

Die k. k. Postdirektion in Agram, sowie die bisher ihr untergeordneten Postämter und Postanstalten treten mit diesem Zeitpunkte aus dem Dienstverbande mit dem k. k. Handelsministerium.

Die in dem Verzeichnisse A) aufgeführten Aemter in Civil-Kroatien und Slavonien verbleiben in der unmittelbaren Leitung der Postdirektion in Agram, und werden mit den daselbst befindlichen Beamten und Bediensteten dem königl. ung. Handelsministerium untergeordnet.

Die in dem nachfolgenden Verzeichnisse B) aufgeführten Aemter in der kroatisch-slavonischen- und Serbisch-banater Militärgrenze werden mit den dortigen Beamten und Bediensteten vom 1. April l. J. dem in Semlin aufgestellten Postinspektorate zugewiesen, welches innerhalb des den k. k. Postdirektionen eingeräumten Wirkungskreises die unmittelbare Leitung der Geschäfte zu übernehmen hat, und seinerseits dem k. k. Kriegsministerium untersteht.

Alle Rechnungen, welche nach den Bestimmungen in längeren als monatlichen Zeitabschnitten gelegt werden, sind von den Postämtern in Civil-Kroatien und Slavonien mit Ende März absuschliessen und an die Postdirektion in Agram zu senden.

Die k. Postdirektionen haben in allen die Militärgrenze betreffenden, in ihrem Wirkungskreise gelegenen Gegenstände mit dem k. k. Postinspektorate in Semlin in Verkehr zu treten.

Pest am 30-ten März 1868.

9

5. ábra: Horvát-Szlavónia polgári része postahivatalainak igazgatásáról szóló rendelet. PRT 1868. március 31-i 9. szám

Az 1864-es kiadással bérmentesített, a névsorban szereplő hivatalokban ez időszakban feladott levelek mint szabálytalanul bérmentesítettek kerülhetnek a gyűjteménybe, mivel Magyarországon 1867. június 15-ével a bélyegek érvényüket vesztették.

A március 30-i rendelet arról is intézkedik, hogy valamennyi Határőrvidék-i postahivatal a közös osztrák—magyar Hadügyminisztérium felügyelete alá kerül.

Így az 1868. március 31-ig a Határőrvidék területén feladott 1864-es és 1867-es bélyegekkel bérmentesített levelek o s z t r á k-nak minősülnek akkor, ha a rendelettel egyidejűleg megjelent névsorban szereplő postahivatalokban adták fel azokat. A meghatározást elvégezhetjük az itt közölt névsor alapján.

Az osztrák időszak eddig ismert legkorábbi — külföldi gyűjteményben található — levelét 1868. január 26-án ZUPANJA helységben adták fel.

Az 1868. április 1. után 1864-es, illetőleg 1867-es bélyegekkel bérmentesített leveleket a filatéliai feldolgozás során Osztrák—magyar közös igazgatás c. rész első fejezeteként kell feldolgozni . . .

Ezen időszak legkorábbi ismert levele egy 1868. április 4-én OTOCAC-on feladott, 1864-es és 1867-es bélyegekkel bármentesített levél, amely szintén külföldi gyűjteményben található.

A közös hadsereg tábori postájának filatéliai besorolása

Az 1867 és 1918 közötti időszak rendkívül érdekes helyet foglal el a világtörténelemben.

A kor történeti helyzetének megfelelő filatéliai feldolgozásával számos kutató foglalkozott. Közülük Edwin Müller, a jeles filatéliai szakíró volt az, aki 1927-ben, a Die Postmarke című lapban megjelent, Magyarország bélyegkiadásával foglalkozó tanulmányában megoldotta a kérdéses időszak rendezését azzal,

A) Horvát- és Tótország polgári kormányzatu részeiben létező postahivatalok névsora. | Verzeichniss der Postanstalten in Civil-Kroatien und Slavonien.

Postahivatal Postamt	Megye Komitat	Postahivatal Postamt	Megye Komitat
Bácince	Szerém (Syrmien).	Nasic	Verőcze.
Berdovec	Zágráb (Agram).	Netretic	Zágráb (Agram).
Bistra	Zágráb (Agram).	Neumarhof (Novimarov)	Körös (Kreutz).
Bizovac	Verőcze,	Novi	Fiume.
Bosiljevo	Zágráb (Agram).	Opatovac	Szerém (Syrmien).
Breznica	Zágráb (Agram).	Orahovica	Verőcze.
Bribir	Fiume.	Oroslavje	Zágráb (Agram).
Brod a. d. Kulpa	Fiume.	Pakrac	Pozsega.
Buccari	Fiume.	Pisarovina	Zágráb (Agram).
Cadjavica	Verőcze.	Pleternica	Pozsega.
Cirkvenizza	Fiume.	Poljana	Pozsega.
Cserevic	Szerém (Syrmien).	Popovaca	Körös (Kreutz).
Csalma	Szerém (Syrmien).	Popovec	Zágráb (Agram).
Cubar	Fiume.	Portoré	Fiume.
Dálja	Verőcze.	Pozsega	Pozsega.
Daruvár	Pozsega.	Pregrada	Varasd.
Delnice	Fiume.	Ravnagora	Fiume.
Diakovár	Verőcze.	Reka gornja	Körös (Kreutz.)
Dubravica	Varasd.	Ruma	Szerém (Syrmien).
Dugoselo	Zágráb (Agram).	Samobor	Zágráb (Agram).
Erdevik	Szerém (Syrmien).	Sid	Szerém (Syrmien).
Eszék	Verőcze.	Siszek (Civil)	Zágráb (Agram).
Fiume	Fiume.	Skrad	Fiume.
Fuzine	Fiume.	Slatina	Verőcze.
Gorica-velika	Zágráb (Agram).	Stubica	Zágráb (Agram).
Jelenje	Fiume.	Stupnik	Zágráb (Agram).
Illok	Szerém (Syrmien).	Suhopolje	Verőcze.
Iregh	Szerém (Syrmien).	Sveti-Iván	Zág.áb (Agram).
Ivanec	Varasd.	Szuszek	Szerém (Syrmien).
Kamensko	Pozsega.	Toplice (Töplitz)	Varasd.
Károlyváros (Karlstadt)	Zágráb (Agram).	Toplice krapinsko Krapina	Varasd.
Katince	Pozsega.	Tovarnik	Szerém (Syrmien).
Klanjec	Varasd.	Valpovo	Verőcze.
Kapronicza (Kopreinitz)	Körös (Kreutz).	Vera	Szerém (Syrmien).
Koska	Verőcze.	Verbovsko	Fiume.
Krapina	Varasd.	Verbovec	Körös (Kreuz).
Krasic	Zágráb (Agram),	Verőcze	Verőcze.
Körös (Kreuz)	Körös (Kreutz).	Vivodina	Zágráb (Agram).
Kula	Pozsega.	Vu ia	Verőcze.
Kutina	Pozsega.	Vuciniessello	Fiume.
Lekenik	Zágráb (Agram).	Vuka	Verőcze.
Lokve	Fiume.	Vukovár	Szer'm (Syrmien).
Ludbreg	Körös (Kreutz).	Varasd	Varasd.
Miholjác dolnje	Verőcze.	Zágráb (Agram)	Zágráb (Agram).
Mihovlján	Varasd.	Zdihovo	" "
Moslavina	Verőcze.	Zlatár	Varasd.

6. ábra: A horvát-szlavóniai polgári területekről a magyar postaigazgatás hatáskörébe került postahivatalok névsora

B) A határőrvidék postahivatalainak névsora. | Verzeichniss der Postanstalten in der Militärgränze.

Postahivatal Postamt	Ezred, századdal vagy község Regiment, Bataillon oder Communität	Postahivatal Postamt	Ezred, századdal vagy község Regiment, Bataillon oder Communität
Alibunar	Szerb-banat.	Básias	Serb-banat.
Banovajaruga	Gradiska.	Bednik	II. Banat.
Barilovic	Sluin.	Bellovár	Com. Bellovár.
Berzaska	Szerb-banat	Ottocac	Ottocan.
Beska	Pétervárad	Pancsova	Com. Pancsova
Bocovics	R. Banat.	Pasua (Ó Alt)	Pétervárad.
Brood	Com. Brood.	Perlasz	D. Banat.
Brändl	Ogulin.	Perusic	Ottocan
Buzic	Ottoca.	Pétervárad	Com. Pétervárad.
Carlobago	Com. Carlopágo.	Petrinia	Com. Petrinia.
Cornia	R. Banat.	Petrovoselo	Ottocan.
Dubica	II. Banat.	Pittomaca	Varasd St. Georg.
Fejértemplom (Weiskirchen)	Com. Fejértemplom (Weisskirchen.)	Plaski	Ogulin.
Garcin	Brood.	Podove	II. Banat.
Generalskistol	Ogulin.	Prosicenikamen	Ogulin.
Glina	I. Banat.	Rakovica	Ogulin.
Gospic	Licca.	Rajevoselo	Brood.
Gracac	Licca.	Ruskberg	R. Banat.
Gradiska (Ó Alt)	Gradiska.	Samac	Brood.
Gradiska (Uj Neu)	Gradiska.	St. Georgen	Varasd St. Georg.
Gergyevac	Warasd. Szt. Georg.	St.-Roch	Liccan.
Herkulesbad	R. Banat.	Serb	Liccan.
Hertkovac	Pétervárad.	Severin (Mil.)	Varasd St. Georg.
Jarkovac	D. Banat.	Sibinj	Gradiska.
Jasenovac	II. Banat.	Simanovce	Pétervárad.
Jesenasa	Ogulin.	Slatina	R. Banat.
Josephsdorf	Titl. Bataillon.	Sluin	Sluin.
Josephsthal	Com. F. Ivanics.	Sunja	II. Banat.
Ivanic (vár Festung)	Ogulin.	Sveti Ivan	Varasd Kreutz.
Ivánic (sárda Kloster)	Warasd-Kőrös.	Teregova	R. Banat.
Karansebes	R.-Banat.	Titel	Titel-Bataillon.
Karlovitz	Com. Karlovitz.	Topusko	I. Banat.
Korenica	Ottoca.	Udbina	Licca.
Kostajnica	Com. Kostanica.	Ulma	Serb Banat.
Kostanjevac	Sluin.	Unter-Lapac	Liccan.
Krie	Warasd-Körös.	Usdin	D. Banat.
Kubin	D. Banat.	Valiscelo	Sluin.
Kisnak	Pétervárad.	Velsin	Sluin.
Lagerndorf	Szerb-banat.	Verbova	Gradiska.
Malihallan	Licca.	Vergiamost	I. Banat.
Madak	Licca.	Verhovine	Ottoca.
Mahadin	R. Banat.	Verpolje	Brood.
Mihanovce	Brood.	Vinkovce	Brood.
Mikovits	Pétervárad.	Virje	Varasd St. Georg.
Mosdorf	D. Banat.	Vojnic	Sluin.
Nemka	Gradiska.	Zavalje	Ottoca.
Ogulin	Ogulin.	Zengg	Com. Zengg.
Okahabistra	R. Banat.	Zermanja	Licca.
Okuzane	Gradiska.	Zimony (Semlin)	Com. Zimony (Semlin).
Orlovac	Gradiska.	Zrepaja	D. Banat.
Oszlik	Brood.	Zupanye	Brood.
Omova	R. Banat.	Zalatokva	Ogulin.

7. *ábra:* Az osztrák—magyar Hadügyminisztérium hatáskörében maradt postahivatalok névsora

hogy az előzőekben már említett, úgynevezett osztrák—magyar közös rész kialakítását javasolta.

Ennek első fejezeteként a már ismertetett Határőrvidék-i bérmentesítéseket, majd a közös uralkodó közvetlen hatáskörébe tartozó osztrák—magyar közös hadsereg tábori postáinál feladott bérmentesítéseket tárgyalja.

A provizóriummal, valamint az E. Müller által javasoltakkal az 1867 és 1918 közötti osztrák—magyar időszak filatéliai feldolgozása az alábbiak szerint alakul:

I. *OSZTRÁK POSTA MAGYARORSZÁGON*
   a) Előfutár levelek 1752 és 1850 között.
   b) Az 1850 és 1867. április 30. közötti bélyeges időszak küldeményei.

II. *OSZTRÁK—MAGYAR KÖZÖS IGAZGATÁS*
   a) A Határőrvidéken 1868. április 1. és 1870. december 31. között a készletek kifogytáig az 1864-es, 1864/67-es, valamint az 1867-es bélyegekkel bérmentesített küldemények.
   b) A Bosznia-Hercegovinában 1878 és 1918 közötti időszakban működött osztrák—magyar tábori posta küldeményei.
   c) Az I. Világháborúban 1915 és 1918 közötti időszakban működött osztrák—magyar tábori posta küldeményei.

III. *ÖNÁLLÓ MAGYAR POSTAIGAZGATÁS*
   a) Provizóriumok: 1867. május 1. és június 15. között az 1864-es, 1864/67-es és 1867-es bélyegekkel bérmentesített küldemények.
   b) Az 1867-es, soldi értékjelzésű bélyegekkel bérmentesített küldemények mind a magyar posta „Levante"jai. Az ide tartozó havasalföldi és moldvai postaügynökségek Bukarest, Ibraila, Giurgevo, Ploesti, Foksani és Galac.
   c) Horvát-Szlavóniában a polgári területeken feladott küldemények 1868. április 1-től.
   d) Az 1867-es és 1871-es bélyegekkel létrejött vegyes bérmentesítések.
   e) A további, a megjelenés sorrendjében kiadott magyar bélyegekkel létrejött bérmentesítések.

Források:

Országos Levéltár: FIK 168 jelzetű anyag

Gergely—Szász: Kiegyezés után (historia sorozat, 1979)

Rendelvények a magyar-posta-hivatalok számára 1867, 1868.

Madarász Gyula: Ausztria és Magyarország 1867-es bélyegkiadásai, Magyarország első bélyegei

Die Postmarke c. folyóirat 1929. évf.-ból Edwin Müller cikke.

Müller: Grosses Handbuch der Abstempelungen von Altölsterreich und Lomberdei—Venetien.

Rétey: Postai közigazgatás.

Reisenhoffer Rudolf: Az osztrák postaügy kézikönyve.

A homokbálványosi portó provizórium[1]

DR. ETTRE LÁSZLÓ (USA)

Az első világháború utáni ún. megszállási kiadások általánosan ismeretesek, bár a megérdemeltnél kevésbé lettek kritikusan tárgyalva a filatéliai szakirodalomban. Örömteljes jelenség, hogy a MABÉOSZ az utóbbi évben célul tűzte ezen kiadások feldolgozását. Ezzel egy régi hiányt pótolunk.

Az ún. homokbálványosi portó provizórium a megszállási kiadások közt is a legkevésbé ismertek közé tartozik, holott igen érdekes és közelebbről való megismerése fontos adalékot jelenthet az 1918—1921. közti átmeneti időszak postatörténetéhez. Ezekről a bélyegekről tudomásom szerint adatok csak Groó Árpádnak a *Philatelia* 1921. szeptemberi, valamint Örvös Jánosnak a *Filateliai Kurir* 1929. évi 8—10. számaiban megjelent cikkeiben találhatók.

Jelen közleményben szeretném ismertetni saját vizsgálataim eredményeit, felhasználva Groó cikkét és más magánértesüléseket, amelyeket azon filatelistáktól kaptam, akik ismerik érdeklődési területemet. Hangsúlyozni szeretném, hogy az összefoglalásomat nem tartom teljesnek és remélem, másoknak is kedvet csinálok arra, hogy ezen a területen fokozottabban búvárkodjanak.

Mielőtt a homokbálványosi portó provizórium hátterével foglalkoznék, szeretném megemlíteni, hogy az 1918—1921. időszak helyi kiadásainak és postatörténetének kutatását lényegesen az nehezíti meg, hogy nem állnak rendelkezésre a magyar posta vonatkozó bérmentesítési táblázatai. Tisztában vagyok azzal, hogy a Monográfia számos tarifatáblázatot közöl különböző időszakokból, azonban egyesek hiányoznak. Az 1920. január 1-e utáni időszakról az információ aránylag könnyen megtalálható a IV. kötetben, de az 1920 előtti díjszabások nincsenek táblázatban összefoglalva; úgyszintén a megszállott területeken levő postaigazgatóságok (pl. Pécs, Temesvár) által helyileg felemelt tarifák egyáltalán nincsenek megemlítve,[2] holott ezek nélkül a korszak kritikai tanulmányozása lehetetlen. Szeretném ezt az alkalmat felhasználni arra, hogy a MABÉOSZ és a Tudományos Munkaközösség tagjainak kedvét felkeltsem ezen hézagpótló adatok összegyűjtésére és közlésére.

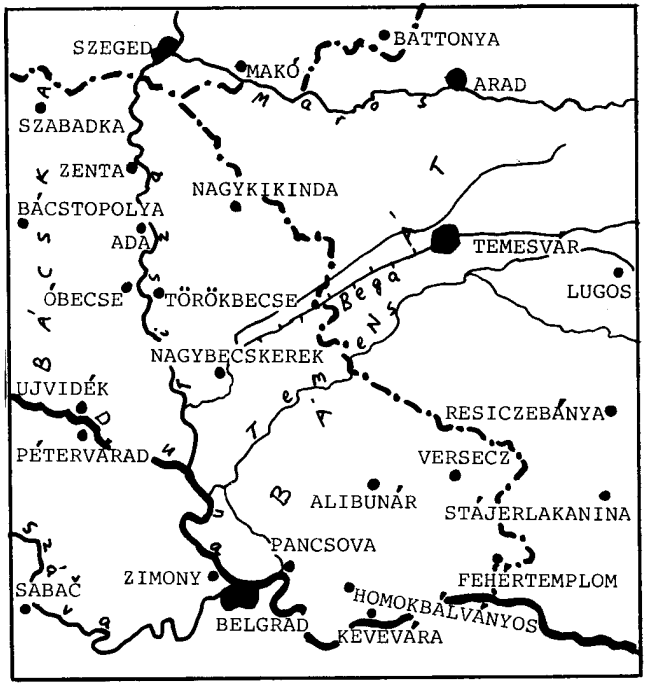
[1] A tanulmány egy figyelemre méltó, de szélsőséges — a filatélia és a csinálmány határán ingadozó — helyi kiadást ismertet. A provizórium tényleges hovatartozásának megítélését — ha ez ugyan eldönthető — olvasóink meggyőződésére bízzuk befolyásolásuk nélkül. (A szerk.)

[2] Surányi László legújabb könyve (Baranya bélyegkibocsátásai 1919) ezt a hibát részben pótolja.

Térjünk vissza 1918 őszére. A belgrádi fegyverszüneti egyezmény (1918. november 13.) után az antant hatalmak Franchet d'Esperey francia tábornok parancsnoksága alatt álló balkán hadseregének szerb egységei megszállták a Magyar Királyság déli részét, a Baranya háromszöget (Pécs: november 15.), a Bácskát (Újvidék: november 19.) és a Bánátot (Temesvár: november 16.). Gyakorlatilag ezzel egyidejűleg román csapatok elkezdték Erdély megszállását is. A szerb és román megszállási zóna közti demarkációs vonal (1. sz. ábra) Aradtól 10 km-re keletre kezdődött a Maros folyónál és innen gyakorlatilag egyenesen haladt délre. Fehértemplom szerb, Stájerlakanina pedig román megszállás alá került.

A belgrádi fegyverszüneti egyezmény első pontja szerint a határok végleges rendezéséig a polgári közigazgatás továbbra is a helyén maradt, a központi magyar kormány irányítása alatt. Ezt a rendelkezést nem mindenben tartották be, de a postaszolgálatban igen és itt végig a régi vezetőségek látták el a helyi ügyeket. Közben a kapcsolat a központi magyar kormánnyal egyre inkább megszakadt és a két déli — a pécsi és temesvári — postaigazgatóság teljesen magára lett hagyva, bár Pécsnek még volt valami kapcsolata Budapesttel (pl. az I. kiadás felülnyomását a budapesti postavezérigazgatóság engedélyezte). Ez a helyzet kettős problémával járt: nem volt elég pénz a postaigazgatóság területén a postaalkalmazottak fizetésére, másrészt lassan kifogyott a készlet a legfontosabb bélyegekből. Más megoldás nem volt, mint felülnyomni a rendelkezésre álló alacsonyabb névértékű, illetve nem igen keresett (újság és sürgős) bélyegeket.

A szerb megszállás alatt levő Temesvárott két ízben nyomták felül a magyar bélyegeket: 1919. május 15. és 25-e között, valamint július 1-én. Július végén a Bánát keleti része gazdát cserélt. A szerb csapatok a végleges határra vonultak vissza (Temesvárt július 27-én ürítették ki) és a kiürített területet román csapatok szállták meg. Ezzel egyidejűleg az S. H. S. Királyság postaszolgálata Nagybecskereken új postaigazgatóságot kezdett szervezni Bánát és Bácska postahivatalai részére. Ez természetesen még inkább bonyolulttá tette a helyzetet, amit Groó Árpád idézett cikkében találóan jellemez: „Ezidőben a kerületi hivatalok maguk sem tudták, hogy tulajdonképpen hová tartoznak és mely igazgatóság alá vannak helyezve, s így értékcikk-szükségletüket sem tudták hol fedezni. Zűrzavar volt mindenfelé."

1. ábra: A Bánát térképe

A bonyodalom még inkább fokozódott a bérmentesítési díjak helyi (igazgatóságokon belüli) felemelésé-

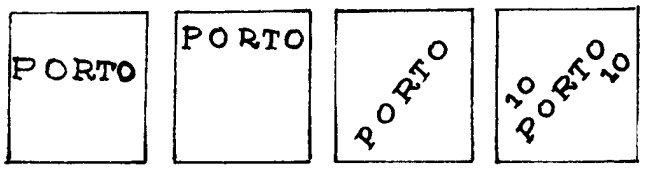
vel. Erről távolabbi vidéken nem tudtak s így az érkező levelek nagy része elégtelenül lett bérmentesítve. Ez azt jelenti, hogy a helyi postamesternek kötelessége volt a hiányzó díj kétszeresét portóként behajtani, azonban a díjkülönbözet lerovására szolgáló portóbélyegek még kevésbé álltak rendelkezésre!

Itt ismét megemlítem, hogy — sajnos — a temesvári igazgatóság által elrendelt új bérmentesítési díjak jegyzéke nem áll a rendelkezésünkre. Az egyetlen, amit a gyakorlatból biztosan tudunk, hogy 1919. őszén egy levelezőlap bérmentesítési díja 30 f., egy levélé pedig 50 f. volt a jelzett területen.

Úgy látszik a számos kis postahivatal közül Homokbálványos (l. az 1. sz. ábrát) Gráf nevű postamestere volt a legaktívabb, aki folyamatosan ösztökélte főnökeit bélyegért. Ő az augusztus havi bélyegszükségletét még júliusban megrendelte a temesvári postaigazgatóságnál, ahová akkor a hivatal tartozott. Ezt azonban 1919. július 27-ig nem szállították le, amikor már az új igazgatóság lett erre illetékes. Erre Gráf már augusztus 2-án írt az új igazgatósághoz, megújítva megrendelését, s ezt augusztus 26-án megismételte. Miután azonban semmi választ sem kapott, szeptember 7-én újabb átiratot küldött Nagybecskerekbe. Groó Árpád idézett cikkében közli ennek szövegét:[3]

181—919.
Kir. postatávírda távbeszélő hivatal Homokbálványos.
A tekintetes posta- és távírda igazg. pénztárnak
N.-becskerek
Aug. hó 2-iki értékcikk megrendelésem elintézését aug. hó 26-án megsürgettem, de eddig a megrendelt

[3] Mint láthatjuk, az átiratban a hivatal neve „kir. postatávirda távbeszélőhivatal"-ként van megadva. Ennek oka, hogy júl. 27. óta a hivatal hivatalosan az S. H. S. Királysághoz — és nem Magyarországhoz — tartozott.
A két idézett levélben dőlt betűvel nyomott részek Groó cikkében is dőlt betűvel voltak szedve.

A B C D

2. ábra: A homokbálványosi felülnyomatok típusai

értékeket nem kaptam meg. Kérem a mellékelt új megrendelésemet *sürgősen* elintézni. A hivatal értékcikk nélkül áll, *portójegyeim teljesen elfogytak s kénytelen vagyok a még meglévő csekély frankójegy készletemből egyes értékeket a mellékelt minta szerinti megfelelő felülnyomással, a frankójegyektől való megkülönböztetésül portójegyként a szükségszerinti mennyiségben felhasználni.*

Homokbálványos, 1919. évi szeptember hó 7-én.

(Hivatalos pecsét) Gráf s. k. postamester

Az átirathoz mellékelt rajzok a 2. ábra A, B és C típusainak felelnek meg.

Mint Groó ismerteti, a nagybecskereki igazgatóság erre a beadványra 1919. október 11-én az alábbi választ küldötte:

A VIII. 2-án megrendelt értékcikkek a mai napon elküldettek. Ennek következtében benti megrendelés tárgytalan. Portójegyekkel ezidőszerint nem rendelkezünk. E végből több frankójegyet küldtünk, amelyek a megfelelő és bemutatott módosítással portojegyeknek is felhasználhatók.

Nagybecskerek, 919. X. 11.

igazgató
(olvashatatlan aláírás)

Ez tehát a homokbálványosi portóprovizórium eredete: ez egy, a felsőbb hatóságtól jóváhagyott helyi kiadást jelent.

Mielőtt a létező bélyegeket ismertetném, néhány megjegyzés szükséges.

Az első megjegyzés a bélyegek használati idejére vonatkozik. Mint láttuk, a nagybecskereki postaigazgatóság hozzájárulása 1919. október 11-én kelt, s így elvben ettől kellene számítani a felülnyomás érvényességét. Azonban, a homokbálványosi postamester már augusztus második felétől használt ilyen felülnyomott bélyegeket, bár akkor engedélye még erre nem volt. Erre vonatkozik az idézett szeptember 7-i átiratának meglehetősen ködös, jelen időben való megfogalmazása is („kénytelen vagyok ... felhasználni"): tulajdonképpen ő nem kért engedélyt a felülnyomásra, hanem azt egyszerűen bejelentette s azt az igazgatóság utólag tudomásul vette.

A nagybecskereki postaigazgatóság először 1920. január közepén tudott portó bélyegeket küldeni a homokbálványosi postahivatalnak. Így ettől kezdve már nem volt szükséges a portóprovizóriumok felhasználására, s valóban azok forgalmazását 1920. január végével megszüntették.

A második megjegyzés a bélyegek előállítására vonatkozik. A bélyegeket nem készítették el előre, hanem csak esetenként, amikor felhasználásukra sor került. Ez a következőképpen történt. Amikor egy levelezőlap vagy levél elégtelen bérmentesítéssel megérkezett, a postatisztviselő megnézve a készletében, vajon a megfelelő névértékű bélyeg rendelkezésre áll-e. Ha ilyen akadt, a bélyeget a borítékra ragasztotta és PORTO felülnyomással látta el, majd homokbálványosi hely-keletbélyegzővel lebélyegezte. Amennyiben megfelelő bélyeg nem állt rendelkezésre, egy (vagy több) más bélyeget nyomott felül PORTO szöveggel *és* új értékjelzéssel. *Tehát használatlan Homokbálványos bélyeg nem létezhet.* A felülnyomás vagy már a felragasztott bélyegen, vagy közvetlenül a felragasztás előtt történt.

A harmadik megjegyzés a kiadás filatéliai értékelésével kapcsolatos. Az idézett levelezés világosan mutatja, hogy a homokbálványosi portó provizórium helyi, de a posta kerületi igazgatóság tudomásával készített helyi kiadást jelent. Ehhez még tegyük azt is hozzá, hogy a rendelkezésre álló anyag (ami igen kevés) túlnyomó része vitán felül valóban futott. Ismeretes néhány felülnyomott és homokbálványosi bélyegzővel lebélyegzett bélyeg, amelyek négyzetes papírdarabokon és nem borítékokon vannak.[4]

Elvben lehetséges, hogy ezeket futott borítékokból vágták ki, de legyünk őszinték: a kísértés túl nagy volt, majdnem biztosan a helyi postamester vagy más benfentes „készítette" ezeket saját magának, vagy üzleti célra.

A rendelkezésre álló futott anyag egy részét nyilván filatéliai szándékkal adták fel különböző helyeken. Ez főleg a Groó Árpádnak címzett lapokra vonatkozik. Groó, az idézett cikk szerzője homokbálványosi lakos volt s nyilvánvalóan filatelista. Ez a tény azonban mit sem ront megítélésükön, mert valamennyi valóban „futott". Viszont, főleg a cyrillbetűs írással címzett levelek jó része nem túl iskolázott feladóra mutat és így a „filatéliai" jelzőt ezekkel szemben nem lehet használni, főként azon levelek esetében, amelyek Szerbia déli részeiről valók. Az a tény, hogy a levelek jó részén nincsen bélyeges bérmentesítés, nem lehet döntő. Ebben az időben sok helyen volt bélyeghiány.

Végül még néhány szót a postabélyegzőről. A Monográfia VI. kötete szerint ebben az időben Homokbálványosnak kétféle postabélyegzője volt. Koronás vonalkázott egypántos J 1 F_2 típusú N betűvel a dátum alatt és egy csillaggal az N alatti részben, valamint egy hasonló A ellenőrzőbetűvel a csillag helyén (J 7 típus). Az előbbi 1911. június 30, az utóbbi pe-

[4] Nekem is van több ilyen darabom.

dig 1912. október 23 óta volt használatban. Mindkét bélyegző megtalálható a leveleken.

Groó cikkében megemlíti, hogy néhány darab homokbálványosi portó provizórium ismeretes Kevevára bélyegzéssel is. Az utóbbi postahivatal „egyes értékeket a homokbálványosi hivataltól kölcsönképpen kapott". Ilyet nem láttam, így érdekelne, van-e valakinek ilyen anyaga. Miután elvben a PORTO felülnyomatot csak azután nyomták rá a bélyegre, hogy azt a borítékra vagy levelezőlapra ragasztották, ez a „kölcsönzés" meglehetősen gyanúsan hangzik, s könnyen lehet, hogy itt szívességi bélyegzésekről van szó. Itt említem meg, hogy a Monográfia szerint Kevevára postahivatal 1911-ben kapott postai bélyegzőket: április 26-án K 7 típusú, F_1 altípusú, A és B ellenőrző betűs, és június 1-én F_2 altípusú, C és D ellenőrző betűs bélyegzőket. 1916. április 4-én a hivatal egy újabb bélyegzőt kapott, ez F_2 altípusú volt, E ellenőrző betűvel. Így tehát, ha homokbálványosi bélyeg Kevevára lebélyegzéssel létezik, akkor ezen bélyegzők valamelyikét kellett használniuk.

A felülnyomatok típusai

A 2. ábra a homokbálványosi portó provizóriumok négy típusát mutatja be.

A típus: a PORTO felülnyomat vízszintes, a bélyeg közepe táján általában kissé felette fekszik;

B típus: a vízszintes PORTO felülnyomat a bélyeg felső részén található;

C típus: a PORTO felülnyomat átlós;

D típus: az átlós PORTO felülnyomat fölött és alatt új értékjelzés.

Valamennyi típusnál a PORTO felülnyomat két méretben létezik: 18—19 mm és 20 mm. A felülnyomat három színben ismert (szürkés), fekete, vörös és (szürkés) ibolya, ill. kékesibolya.

Az általam ismert provizóriumokat az I. táblázatban foglaltam össze. Ezzel kapcsolatban néhány megjegyzés szükséges. Említettem, hogy a homokbálványosi portó provizóriumokra vonatkozó adatok igen hézagosak. Tanulmányomban három forrásra támaszkodtam: Groó cikkére, különböző magán adatokra, és saját gyűjteményemre. Groó az A típusból csak a fekete felülnyomásokat sorolja fel és a D típusból az értékszámosat úgy említi meg, hogy állítólag léteznek, de ő még nem látta ezeket. Ezekből viszont én láttam többet futott küldeményen. Hogy a különböző forrásokat jelezzem, a példányszámokat az alábbiak szerint jelöltem a táblázatban. Ahol csak példányszám van, az a Groó szerint létező felülnyomott bélyegek száma, x pedig azokat jelzi, amelyeket Groó is megemlít, de további adat nélkül. A kereszt azokat a bélyegeket jelzi, amelyek létezéséről magán adatokból tudok; végül a dőlt betű azt jelenti, hogy én ilyen bélyeget láttam futott levélen.

Meg kell még említeni, hogy Groó cikkében még a „Ljubljanai kiadáson" levő felülnyomásokról is ír. A felülnyomás C típusú, fekete színű és állítólag az alábbi címletek és példányszámok léteznek:

10 fillér	100 drb.
30 fillér	160 drb.
50 fillér	30 drb.
1 korona	80 drb.

Sajnos, Groó cikkében semmi további információ nem található, s így nem tudjuk, vajon milyen bélyegekről van itt szó. Ismeretes, hogy Ljubljanában, Szlovénia részére az SHS Királyság létrejötte után 1919 folyamán ideiglenes bélyegeket adtak ki (a „lánctörös sor"), s ezeket a szerb hadsereg által megszállt területeken, valamint az új állam más részeiben is használták. Surányi a Baranya bélyegekről írt idézett könyvében megemlíti, hogy Bátaszéken több borítékon használtak ilyen bélyegeket az I. Baranya

A homokbálványosi portó provizóriumok és példányszámuk

Az alapbélyeg Zumstein sz.	Új értékjelzés	A felülnyomat színe[5]		
		fekete	vörös	ibolya
A. típus				
189 . . . Arató	2 f	20	+	+
192 . . .	5 f	40	+	+
193 . . .	6 f	15	+	+
199 . . .	40 f	10	+	+
200 . . . Parlament	50 f	20	+	+
201 . . .	75 f	5	+	+
202 . . .	80 f	10	+	+
203 . . .	1 K	20	+	+
B. típus				
Felülnyomat a temesvári szerb megszállás alatt felülnyomott bélyegeken.				
1 . . . 10 f a 2 — f aratón		200	+	+
3 . . . 45 f a 10 + 2 — f III. hadisegélyen		85	+	+
C. típus				
189 . . . Arató	2 f	100	40	*10*
190 . . .	3 f	75	10	10
192 . . .	5 f	*150*	30	*10*
193 . . .	6 f	*80*	20	*10*
195 . . .	15 f	75	20	10
197 . . .	25 f	50	10	*10*
198 . . .	35 f	50	20	10
199 . . .	40 f	20	10	10
200 . . . Parlament	50 f	*60*	10	10
201 . . .	75 f	30	15	10
202 . . .	80 f	30	10	10
203 . . .	1 K	100	18	10
212 . . . Károly	10 f	*100*	40	*10*
214 . . .	20 f	50	20	
215 . . .	25 f	80	30	10
216 . . . Zita	40 f	100	20	10
181 . . . Sürgős	2 f . . . 100 . . .	*45*	10	10
D. típus				
189 . . . Arató	2 f	50		
190 . . .	3 f . . . 10 . . .			*x*
	20 . .			x
	40 . .			*x*
	60 . .	*100*		
	100 . .	*x*		
127 . . . Újság	2 f . . . 10 . . .	100		
	20 . .	*x*		
	40 . . .	x	+	
	60 . . .	*x*		
	100 . .	100		
181 . . . Sürgős	2 f . . . 100 . . .	50		

sor bélyegeivel együtt (nekem is van ilyen borítékom), s az alább ismertetett (9. ábra) Sarajevóból címzett borítékon is ilyen bélyeget használtak bérmentesítésre.

Küldemények

Nézzünk most néhány, a homokbálványosi portó provizóriummal futott lapot vagy levelet. Ezeket két csoportra oszthatjuk: latinbetűs és magyar vagy szerb szövegű, valamint cyrillbetűs és „szerb szövegű" részre. A magyar szövegű lapok nagy része valószínűleg „filatéliai" eredetű. A birtokomban levő lapokat Groó Árpádnak címezték s úgy tűnik, hogy kérésére valaki, aki a déli részeken körutat tett, számos helységből bérmentetlen lapot küldött. Azzal a

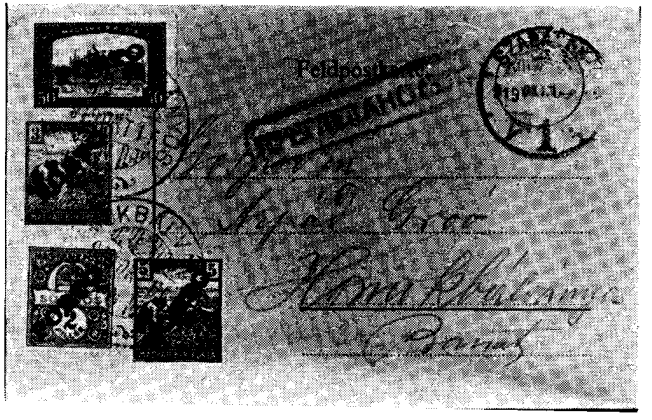
[5] Megjegyzés: Miután a színek lassan kifakulnak, a „fekete" és az „ibolya" színek sokszor szürkésnek tűnnek fel. Így ezt a két színt megkülönböztetni nem mindig lehet.

3. ábra: Pancsován 1919. október 2-án feladott lap

4. ábra: Pécsett, 1919. október 23-án feladott lap

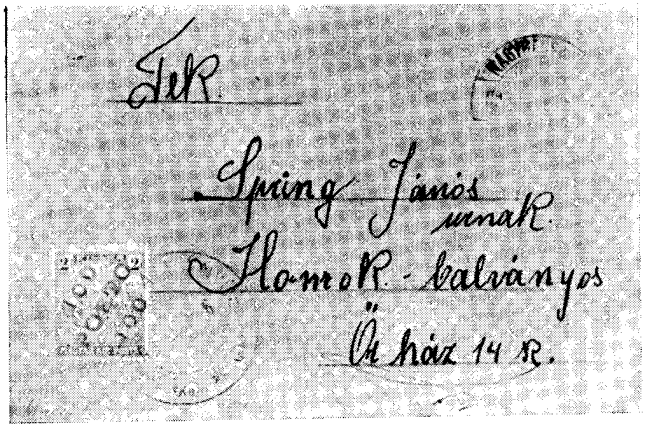

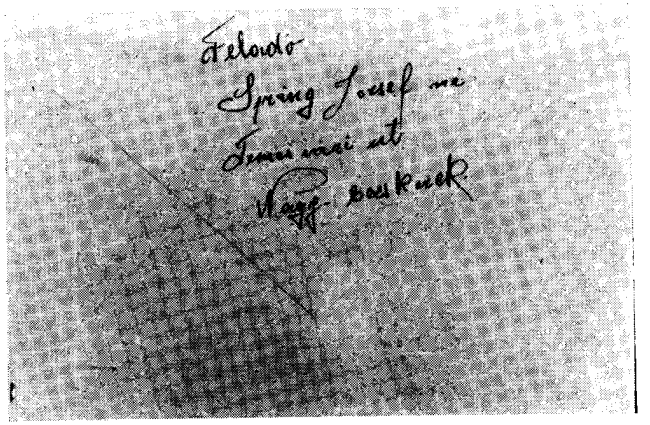
5. ábra: Szabadkán, 1919. október 10-én feladott lap

ténnyel szemben, hogy esetleg filatéliai anyagról van itt szó, valamennyi lap a postán valóban futott, cenzúrázva lett.

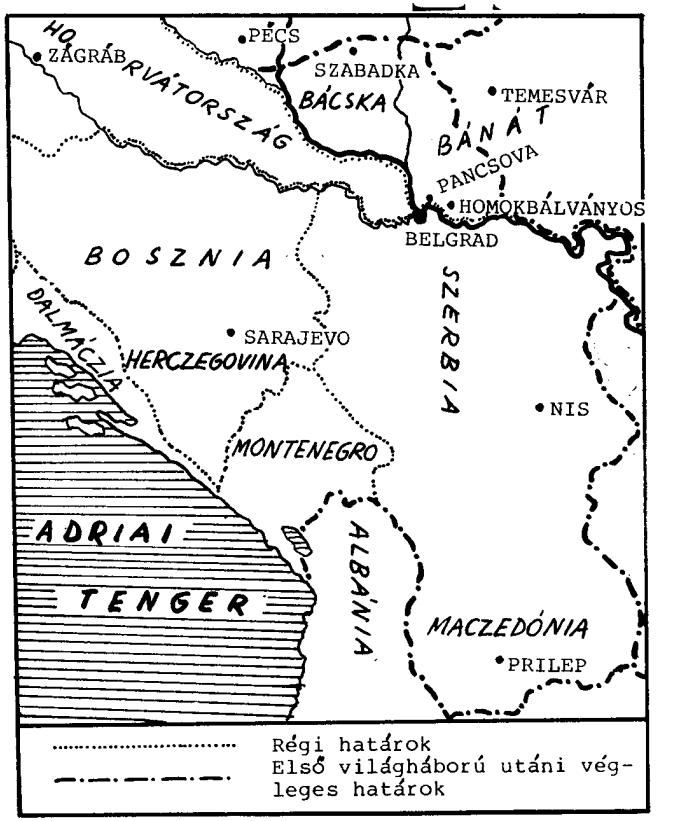
Hangsúlyozni kell azt is, hogy nem mindegyik magyar szövegű boríték „filatéliai". Például a 6. ábrán látható kétségtelenül „rendes" levelezésből maradt fenn. Azt is ismételten meg kell említeni, hogy ha egy borítékra eredetileg nem ragasztottak bélyeget, önmagában nem jelentheti a filatéliai jelleget. Igen sok helységben volt ebben az időben bélyeghiány.

Nézzük először a Groó Árpádnak címzett lapokat. A 3. ábrán látható tábori postai lapot Pancsován adták fel 1919. október 2-án. Levelezőlap bérmentesítési díja 30 fillér, így a portó 2 × 30 f = 60 fillér volt. Az első két bélyeg B típusú, míg a harmadik C típusú. Mindhárom felülnyomása ibolya színű és 19 mm hosszú. A 4. és 5. ábrán bemutatott lapok ugyanettől a feladótól származnak, de különböző városokból s mindkettőre 60 fillér értékben homokbálványosi portó provizórium bélyegek vannak ragasztva. A 4. ábrán látható lap osztrák táboriposta levelezőlap, amelyet Pécset adtak fel és október 12-én érkezett Ho-

6. *ábra:* Nagybecskereken 1920. január első napjaiban feladott levél

7. *ábra:* Az S. H. S. Királyság térképe

8. *ábra:* Szarajevóban feladott levél

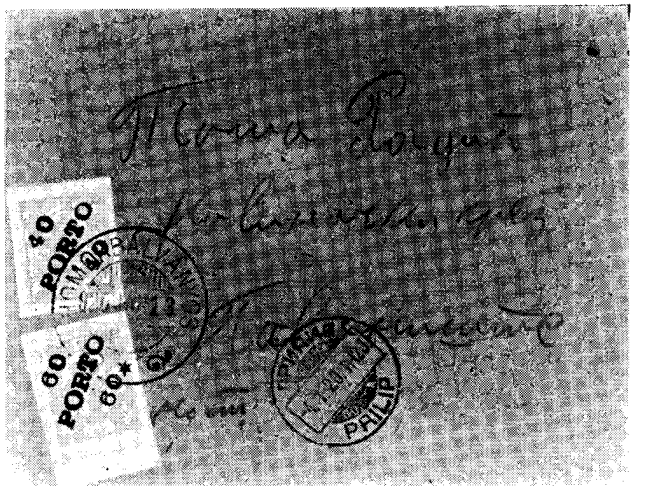
9. *ábra:* Szarajevóban 1919. december 23-án feladott levél

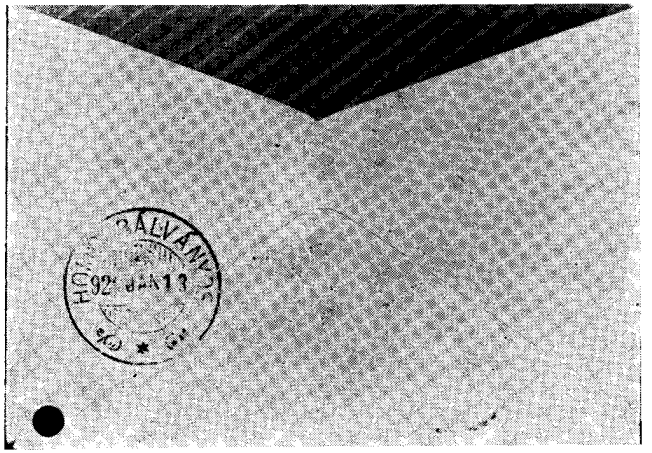
mokbálványosra. A bélyegek C típusúak, a felülnyomat színe ibolya. A pécsi szerb cenzúra bélyegzőjét is láthatjuk a lapon. Az 5. ábra szintén egy osztrák táboriposta levelezőlapot mutat; ezt Szabadkán 1919. október 10-én adták fel és másnap érkezett meg Homokbálványosra. A C típusú bélyegek felülnyomatának színe szürkésfekete, hossza 20 mm. A szabadkai postabélyegzőtől balra szerb cenzúra bélyegző látható.

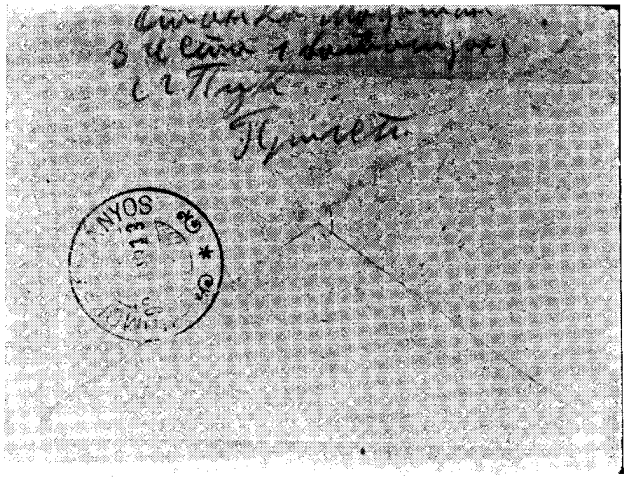
Mint a 6. ábrán láthatjuk, leveleket bérmentesítés nélkül nem csak filatéliai célból adtak fel. Ezt a levelet Nagybecskereken adták fel 1920. január első napjaiban; január 6-án érkezett meg Homokbálványosra. A levél bérmentesítési díja 50 fillér volt, így $2 \times 50 = 100$ filléres portóbélyegre volt szükség. A bélyeg D típusú, a felülnyomat vörös.

Eddig csak a volt magyar helységekből feladott anyagot mutattuk be. Homokbálványos lakossága szerb volt, s számos levél érkezett az SHS Királyság más területeiről is (l. a 7. ábrát). A következőkben ilyeneket ismertetünk.

10. ábra: Nisben 1920. január 9-én feladott levél

11. ábra: Prilipben 1920. január 4-én feladott levél

A 8. és 9. ábra Szarajevóban feladott leveleket ábrázol. A 8. ábrán levő borítékot latin betűvel címezték, míg a 9. ábrán az írás cyrillbetűs és Homokbálványos neve szerbül van feltüntetve, mindkettőn (Bavaniste). A 8. ábrán látható boríték nyilvánvalóan hiányos. A jobb felső sarokban egy bélyeg volt, amelynek értéke 35 fillér lehetett, mert a portóbélyegek összértéke 30 fillér. A levél 1920. január 6-án érkezett meg Homokbálványosra. A két bélyeg D típusú, a felülnyomás színe ibolya (arató 3 f) és szürkésfekete (újságbélyeg). A portó szükségességét T betűs bélyegzővel jelezték (nyíl!) mindkét borítékon. A 9. ábra egy lánctörős SHS bélyeggel bérmentesített borítékot mutat be. Ez a bérmentesítés nem volt elegendő, ezért 20 fillérrel megportózták. Ez azt jelenti, hogy az SHS bélyeg értéke 40 fillér volt. A bélyeg Szarajevóban 1919. december 23-án lett lebélyegezve a régi osztrák típusú bélyegzővel, amiből kivágták a felirat egy részét. A levél Homokbálványosra 1920. január 4-én érkezett meg. A bélyegek D típusúak, ibolyaszínű felülnyomott.

A 10. ábrán látható levelet Nis-ben (Dél-Szerbia) 1920. január 9-én adták fel, bélyeg nélkül, így $2 \times \times 50 = 100$ filléres portóbélyegekre volt szükség. A levél 1920. január 13-án érkezett meg Homokbálványosra. A felülnyomott bélyeg D típusú, a felülnyomat színe szürkésfekete: a PORTO felülnyomat hossza 20 mm.

Végül még egy borítékot mutatunk be (11. ábra). Ezt 1920. január 4-én adták fel Prilipben (volt Macedónia). Január 13-án érkezett meg Homokbálványosra. A levelet bélyeg nélkül adták fel s így $2 \times \times 50 = 100$ fillér portóra volt szükség. A két újságbélyeg felülnyomása D típusú, 20 mm hosszú; a felülnyomás színe ibolya (40 f) és szürkésfekete (60 f).

Azt hiszem ez a rövid ismertetés is mutatja, hogy az 1918—1921 átmeneti időszak sok érdekességet tartalmaz.

Index

1 *Endre Fehér: Military post of manoeuvres*

The author treats a very interesting part of the military postal history: the post of manoeuvres. He presents the historical background in detail giving exact data on the camps between 1870 and 1913, as well as on the cancelling stamps used there. We may become acquainted with the cancellations of the permanent practice camps. The study contains a number of new data and presents additional material for the collectors of this field popular also abroad.

2 *Mrs. J. Sipos: Provisional state of 1867*

Many elaborations are known treating the postal history of the compromise of 1867 and of the following years, but there are still unpublished results of research. The study presents of these a new detail: the provisional state of 1867, and on the basis of categorization by E. Müller the chronologic division considered correct at the present for the philatelic classification of Hungary. Our knowledge in this respect is completed by original documents and letters, as well as by the list of post offices established in a large number after the 15th June 1866.

3 *Dr. L. S. Ettre, USA: Postage provisional of Homokbálványos*

Among the occupation issues the postage provisionals of Homokbálványos are less known, although they are very interesting and their detailed knowledge would present important data on the postal history of the transitional period between 1918 and 1921. The author illustrates with documents that the postage surcharges of Homokbálványos were local issues made with the knowledge of the district post office administration.

Sommaire

1 *Endre Fehér: Poste ambulante des camps de manoeuvres militaires*

L'auteur a traité dans cet article une phase intéressante de l'histoire de la poste militaire: celle de la poste ambulante fonctionnant au cours des manoeuvres militaires. Il expose longuement les dessous historiques, donnant des détails précis englobant la période allant de 1870 à 1913 et énumérant les différentes oblitérations utilisées dans ces camps militaires. Nous pouvons aussi prendre connaissance des oblitérations utilisées dans les camps permanents de l'entrainement militaire. Cet article contient beaucoup de nouveaux éléments et représente une contribution intéressante également pour les philatélistes étrangers s'intéressant à cette branche du collectionnement.

2 *Mme József Sipos: Les provisoires de 1867*

L'histoire postale de 1867 et des années suivantes a fait à ce jour l'objet de plusieurs exposés, tout en possédant encore nombre de résultats de recherches n'ayant pas encore été publiés. Cet article donne de nouveaux détails: sur les provisoires de 1867 et sur base de la catégorisation dressée par E. Müller, indique la répartition chronologique correcte dans le classement philatélique de la Hongrie. Nos connaissances à ce sujet sont complétées et enrichies par les documents et lettres publiées, ainsi que par la liste des nombreux bureaux postaux créés après la date du 15 juin 1866.

3 *Dr. L. S. Ettre, USA: Affranchissements provisoires de Homokbálványos*

Parmi les emissions de l'occupation les affranchissements provisoires dits de „Homokbálványos" sont les moins connus. Cependant ceux-ci sont fort intéressants et leur connaissance plus approfondie, représente une contribution importante dans l'étude de l'histoire postale durant la période provisoire allant de 1918 à 1921. L'auteur, à l'appui de documents démontre que les surcharges des affranchissements postaux de Homokbálványos représentent des émissions ayant eu lieu avec l'accord de la direction de la poste locale.

Inhaltsverzeichnis

1 *Endre Fehér: Manöver-Feldpost*

Der Verfasser hat einen interessanten Teil der Militärpostgeschichte, postgeschichte aufgearbeitet: die Manöver-Post. Er beschreibt ausführlich den historischen Hintergrund, gibt genaue Angaben über die Lagerplätze zwischen 1870 und 1913, sowie über die dort gebräuch-

lichen Stempeln. Wir können auch die Stempelungen der ständigen Ausbildungslager kennenlernen. Der Aufsatz enthält zahlreiche neue Angaben und bietet einen wertvollen Beitrag für die Sammler dieses auch im Ausland beliebten Gebietes.

2 *Frau J. Sipos: Provisorium von 1867*

Zahlreiche Aufarbeitungen erschienen über die Postgeschichte des Ausgleiches von 1867 und der darauffolgenden Jahre, aber es gibt noch immer unveröffentlichte Forschungsergebnisse. Von diesen beschreibt der Aufsatz einen neuen Teil: das Provisorium von 1867 und anhand der von E. Müller aufgestellten Kategorisierung wird die heute als richtig betrachtete chronologische Aufgliederung für die philatelistische Einordnung von Ungarn angegeben. Unsere diesbezüglichen Kenntnisse werden durch originale Dokumente und Briefe, sowie durch die Namensliste der nach dem 15. Juni 1866 errichteten zahlreichen Postämter vervielfältigt und vervollständigt.

3 *Dr. L. S. Ettre, USA: Portoprovisorium von Homokbálványos*

Unter den Okkupationsausgaben ist das Portoprovisorium von Homokbálványos am wenigsten bekannt, obwohl es sehr interessant ist und die nähere Erkenntnis wichtige Angaben für die Postgeschichte der Übergangsperiode 1918—1921 liefern kann. Mit Dokumenten wird dargestellt, dass der Portoüberdruck von Homokbálványos eine mit Wissen der Bezirkspostdirektion verfertigte lokale Ausgabe ist.

СОДЕРЖАНИЕ

1 *Фехер Эндре: „Полевая почта во время маневров"*

В статьи автор занимается полевой почтой маневров, самой интересной частей истории военной почты. Подробно знакомит читателья с историческим фоном, дает точные название и данные лагерьев между 1870—1913 годами, перечисляет и использованные в них штемпели. Можем узнать гашения постоянных инструкторных лагерьев. Статья содержает и много новых, ценных данных, служит вкусу коллекционеров этой области и за границей.

2 *Шипош Йожефне: Временное состояние 1867 года*

Разработки истории почты года компромисса в 1867-ом году и послекомпромнссных лет уже появились, но есть и до сих пор не опубликованных результатов. Статья показывает один из этих результатов — это Временное состояние 1867 года. По категориям Е. Мюллера она дает правильное сегодня временное членение Венгрии по фулателии. Документы и письма того периода, также и лист многих почтамтов основанных после 15 июня 1866 года помогают нам расширить свои знания по этой теме.

3 *Д-р Л. Ш. Эттре (США): Порто „Хомокбальваньоши" переходной эпохи 1918—1921*

Так называемое порто „Хомокбальваньоши" является самым неизвестным штуком среди изданий и окупации. Хотя порто „Хомокбальваньоши" интересное, знакомиться с нём было бы иолезным дополнением к переходной эпохе истории почты 1918—1921. Автор используя документы того периода доказывает, что порто является местным выпуском районной дирекции Почты.

ISSN 0 324—4806

Eng. szám: III/SZI213/1976.

1500 — 80.0476 Ságvári Nyomda, Budapest

Ára: 24,— Ft.